

Žerotínové na Kolínsku ve světle jejich korespondence s českou komorou.

Obsah

1. Úvod	2
2. Osobnosti a životy kolínských Žerotínů	3
2.1 Karel z Žerotína a jeho životní osudy	3
2.2 Veronika ze Žerotína	11
2.3 Potomci Karla z Žerotína	13
2.3.1 Dcery	13
2.3.2 Synové	14
3. Žerotínové a jejich působení na kolínském panství	21
3.1 Získání panství kolínského	21
3.2 Spory s kolínskými	24
3.2.1 Spor o kravarský mlýn	24
3.2.2 Spor o starokolínské strouhy	25
3.2.3 Vypovězení dědičných zámeckých gruntů	26
3.2.4 Spory se záduším	27
3.2.5 Spor o městské hradby	28
3.2.6 Spory s Židy	30
3.2.7 Spor o ves Starý Kolín	34
4. Konec působení Žerotínů na Kolíně a odvedení kolínského panství	39
5. Závěr	48
6. Použitá literatura	49
6.1 Prameny	49
6.2 Edice	49
6.3 Literatura	50

1. Úvod

Ve své práci jsem se rozhodla věnovat pozornost méně známé větvi žerotínského rodu, a to větvi kolínské. Tato větev Žerotínů zahrnuje několik potomků Karla z Žerotína ze strážnické větve rodu, kteří mezi lety 1553 až 1591 drželi v zástavě kolínský zámek a jeho okolí. Zajímaly mne nejen osudy těchto Žerotínů, – za nejvýznamnější osobnost považuji již zmíněného Karla z Žerotína a také jeho syna Kašpara Melichara – ale také nejrůznější okolnosti a důsledky jejich působení na kolínském panství. Podstatným jevem, který jejich zástavní držbu Kolína provázel, byly časté, nikdy nekončící spory s kolínskými měšťany. Jak se zdá, tak neochota či neschopnost klidného soužití mezi kolínskou obcí a Žerotíny – především s Kašparem Melicharem – vedla císaře Rudolfa k tomu k předčasnému vyplacení panství ze zástavního držení.

Ve své práci jsem čerpala především z fondu Staré manipulace a rovněž Zemských desk, které jsou uloženy v národním archivu. Cenné poznatky přineslo také pátrání ve fondu Archivu města Kolína.

První část mé práce pojednává o jednotlivých osobách žerotínského rodu a jejich životních osudech, ve druhé části jsem se zaměřila na konkrétní problémy, se kterými se Žerotínové během držení panství Kolína potýkali.

2. Osobnosti a životy kolínských Žerotínů

2.1. Karel z Žerotína a jeho životní osudy

Větev kolínsko-novodvorská tak vychází z větve strážnické. Karel z Žerotína byl třetím synem Jana mladšího z Žerotína a na Strážnici, nejvyššího komorníka markrabství moravského, a Johanky z Lipé dcery dědičného maršálka království českého a jeho manželky Mariany ze Šternberka. Skrze svého otce byl spojen nejen s pány z Lipé, ale také s Pernštejnou, protože druhou manželkou (sňatek roku 1532) Jana mladšího byla Johanka z Pernštejna (narozená roku 1516), sestra perňštejnských bratrů Jana, Vojtěcha a Vratislava.

Karel z Žerotína se narodil roku 1509. O jeho životě vypovídá několik zdrojů. Jedním z nich je Zrcadlo Markrabství moravského Bartoloměje Paprockého z Hlohol, dále Paměti Karlova přítele a spolubojovníka rytíře Pavla Korky z Korkyně, několik zmínek o něm zaznamenal do svých Pamětí i Mikuláš Dačický z Heslova – ten s Karlem zřejmě bližší vztahy neudržoval, ale jako jeho blízký soused měl jistě alespoň povšechný přehled o významných událostech v Kolíně – a v neposlední řadě je Karlovo jméno často uváděno z zápisech zemských sněmů mezi lety 1533 až 1557. Některé informace o Karlově osobě jsem také získala z Vorlovy edice korespondence bratrů z Pernštejna z let 1550-1551. Karel z Žerotína byl s rodem pánů z Pernštejna spojen nejen příbuzenskými, finančními, ale i přátelskými vazbami a rovněž byl načas zástavním držitelem části perňštejnského panství na Pardubicích.

Karel z Žerotína zvolil pro svůj život dráhu vojenskou. První vojenské zkušenosti získal ve vojsku Ludvíka Jagellonského v Uhrách. Po roce 1526 doprovázel španělského krále Karla I. a žil na španělském dvoře. Roku 1535

se šestadvacetiletý Karel z Žerotína účastnil královny výpravy do Alžíru a Tunisu, kde se moci chopil Chaiveddin Barbarossa řečený Kuruk.¹ Ten se Alžíru a přilehlého území zmocnil v roce 1516 a o dvě léta později kontaktoval osmanského sultána Selima I. s nabídkou spojení, a stal se jeho vazalem s titulem alžírského beje. Po dobu španělsko-francouzských potyček o italské území se Barbarossa nemusel o svou moc obávat. Když však roku 1533 uzavřel nový osmanský sultán Sülejman na uherské frontě se svým věčným sokem českým a uherským králem Ferdinandem I. příměří, uvolnil si tím ruce pro boje na jiných frontách, především ve Středomoří. Roku 1531 se ještě Španělsku, respektive janovskému kapitánovi Doriovi (Andrea Dorio) podařilo dobýt muslimské město Karoni, což sultána značně pobouřilo. Po rozsáhlé reorganizaci osmanské středomořské flotily do jejího čela sultán postavil Barbarossu, který ještě v roce 1533 dobyl Karoni zpět a následujícího roku 1534 zahájil tažení do Itálie, kde systematicky plundroval území a shromažďoval kořist. Pak se obrátil zpět na jih, kde dobyl Tunis a svrhl místního sultána Mulaj Hasana. Ten se obrátil na španělského krále a císaře Karla I. a požádal jej o pomoc. Byla uzavřena dohoda, podle které císař měl pomoci Hasanovi opět získat trůn a Hasan se pak měl stát jeho vazalem.

Roku 1533 vytáhl císař Karel V. (I.) proti Barbarossovi a podařilo se mu zničit část jeho flotily a poté v následujícím tažení dobýt zpět Tunis. Císařské vojsko dobylo Golletu a dosadilo zpět vyhnaného sultána. K rozhodující bitvě s Barbarossou však nedošlo, protože ten zcela neočekávaně obrátil zbytek své flotily na Baleárské ostrovy, kde za poměrně krátkou dobu stihl vyplenit španělskou Menorku. Získaná kořist mu pak umožnila obnovit svou flotilu a zacelit tak rány, které mu císařská armáda způsobila.²

Roku 1540 se Karel ze Žerotína zúčastnil tažení do Uher po boku krále Ferdinanda I.³ V Uhrách právě zemřel Jan Zápolský, uherský spolukrál Ferdinanda I., a podle smlouvy uzavřené o dvě léta dříve ve Velkém

¹ Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

² Artera, Antonio Ubieta: Dějiny Španělska. Praha 1995. Srv. Hitzel, Frédéric: Osmanská říše 15.-18.století. Praha 2005.

³ Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

Varadínu, mělo dojít ke sjednocení Uher pod jednotnou vládou Ferdinanda I. To se ale nestalo, protože těsně před svou smrtí se Zápoľský oženil s polskou princeznou Isabelou – dcerou polského krále Zikmunda I. – a zplodit s ní syna Jana Zikmunda. Ten byl po otcově smrti ještě kojencem. Jeho matka se s pomocí části uherské šlechty a varadínského biskupa Martinuzziho velkovaradínské dohodě vzepřela a za otevřené podpory osmanského sultána Sülejmana nechala svého synka prohlásit uherským králem. To bylo také bezprostřední příčinou Ferdinandova tažení do Uher.⁴

V roce 1541 si Karel z Žerotína ještě odskočil do Španělska, kde se zúčastnil nové císařovy výpravy do Alžíru.⁵ Výprava byla vyprovokována porážkou Benátské republiky Turky a jejím vyhlášením neutrality ve středomořském konfliktu. Císař učinil poslední pokus se Barbarossy zbavit a vytáhl na podzim roku 1541 na Alžír. K jeho smůle však nebyla doba příznivá, neboť Středozemní moře bývá na podzim zmítáno častými bouřemi. Císařskou flotilu – se samotným císařem na palubě jedné z lodí – zastihla během obléhání Alžíru bouře, která ji doslova rozmetala. Škody byly obrovské, ztráty na životech veliké.⁶

Karel ze Žerotína i toto katastrofální tažení přežil a roku 1544 už opět bojoval proti Turkům v Uhrách.⁷ Situace na uherské frontě však nebyla pro Habsburky právě růžová. Poté co byl 29. srpna 1541 vytvořen budínský pašalík podřízený osmanské říši, to šlo s Ferdinandovou armádou od desíti k pěti, zato hvězda sultána Sülejmana nad východní Evropou jasně zářila. Ferdinandův pokus získat nazpět Budín v září 1542 byl neúspěšný. Sultánova vojska postupující podél Dunaje naopak slavila jeden úspěch za druhým – získání Stoličného Bělehradu, Pešti, Ostřihomi a dalších uherských měst. To vedlo Ferdinanda I. k jednání a uzavření příměří roku 1545 a následného pět

⁴ Artera, Antonio Ubieto: Dějiny Španělska. Praha 1995. Srv. Hitzel, Frédéric: Osmanská říše 15.-18. století. Praha 2005.

⁵ Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

⁶ Artera, Antonio Ubieto: Dějiny Španělska. Praha 1995. Srv. Hitzel, Frédéric: Osmanská říše 15.-18. století. Praha 2005.

⁷ Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

let trvajícího drinopolského míru v roce 1547, kterým se Ferdinand zavázal k platbě ročního poplatku 30.000 uherských zlatých do sultánovy pokladny.⁸

Po uzavření míru na uherské frontě se Karel z Žerotína vrátil zpět k císařské armádě, kde jako polní maršálek bojoval proti Šmalkaldskému spolku. Podle Bouse se dokonce účastní i císařova dubnového vítězství u Mühlberku.⁹

Jak praví zápis ze zemského sněmu, stál Karel z Žerotína po boku habsburských bratrů a jejich spojených armád také v červenci před branami Prahy, kde očekával kapitulaci povstalých pražských měšťanů.¹⁰ Porážka stavovského povstání v Čechách byla pro krále Ferdinanda velkým úspěchem, po němž následovalo trestání viníků a odměňování věrných. Karel z Žerotína stál na straně vítězů. Král mu za 35.000 tolarů odprodal zabavené panství Žehušice – původním majitele byl Václav Žehušický – a jehož součástí byly vsi „Vyčapy, Borek, Horušice, Semitěš, Zapadla, Kračam, Kopec, Lipoltice, Sovolusk, Boyman, Zdechovice, Litošice, Krasnice, Lhotka u Zdechovic, pustou ves s několika dvory, Lovčice.“¹¹ Karel z Žerotína však neusnul na vavřínech. Během několikaletého oddechu od válečné vřavy se tento neúnavný bojovník stihl roku 1550 oženit s Veronikou Trčkovou z Lípy, dcerou Mikuláše Trčky z Lípy a Aleny ze Šelnberka a na Kosti, a sestrou Viléma Trčky z Lípy na Opočně a Veliši.¹² Svatba se odehrála 16. února roku 1550 a byla honosná. Na svatebních přípravách se podílel i bratr nevěsty, který už v prosinci roku 1549 písemně kontaktoval Vratislava z Pernštejna, aby jej požádal o zapůjčení jeho kuchaře Václava Fichného. Zda si však svatebčané nakonec pochutnali na vyhlášených paštičkách tohoto pardubického kuchaře, není známo, neboť ten byl již objednan na svatbu

⁸ Janáček, Josef: České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547. Kniha I – díl II. Praha 1984. Srv. Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2002.

⁹ Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

¹⁰ Sněmy české II. (1546- 1557). Praha 1880, s. 333.

¹¹ Sněmy české II. (1546- 1557). Praha 1880, s. 434 – 435.

¹² Vilém Trčka z Lípy byl hejtmanem hradeckého kraje. Roku 1562 byl přijat do panského stavu. Zemřel bezdětný roku 1569 a své sestře Veronice odkázal Opočeň. Ottův slovník naučný XXV. Praha 1908, s. 677-80.

v domě Smiřických, která se konala podobného data.¹³ Jak vzpomíná ve svých Pamětech Dačický: „Potom v první pátek postní, přivezli mu ji (Veroniku) na Žehušice s nemalým nákladem.“¹⁴ Pana Veronika byla bohatá nevěsta. Do manželství přinesla věno 5.000 kop grošů českých, které jí její manžel vložil podle věnného práva na Žehušice, a které v roce 1557 převedl na tímto věnem vyplacené vsi nedaleko Kolína, a toto věno jí ještě z manželské lásky o 520 kop grošů českých navýšil.¹⁵ Příbuzenské spojení s rodem z Lipé bylo pro Karla výhodné, protože jeho nový švagr byl jedním z nejbohatších mužů Čech. Roku 1557 přiznal majetek o výši 169.083 kop grošů českých.¹⁶

S Veronikou Karel zplodil tři syny – Jana Jetřicha, Jana Lukáše a Kašpara Melichara – a čtyři dcery – Johanku, Alžbětu, Alenu a Barboru.

Toho času žil Karel z Žerotína s manželkou střídavě na svém žehušickém panství u Čáslavi a ve svém domě na náměstí v Pardubicích, který si pořídil někdy v červnu roku 1542 za 800 kop míšeňských. V listopadu roku 1551 pak tento dům postoupil své manželce, která ho téhož času prodala za 1.050 kop míšeňských.¹⁷ O tom, že manželský pár na Pardubicích nějaký čas skutečně pobýval, svědčí i dopis, který v roce 1562 adresoval arcikníže Ferdinand ovdovělé Veronice z Lípy, a v němž se zmiňuje, že: „ Na paměti jmíti ráčíme, když jsme před lety na Pardubicích býti ráčili, ty a nábožná Alena¹⁸ ... všelijaké tance a kratochvíle jste nám připravovaly, takže jsme tehdež častokráte kratochvílní a veselí byti ráčili.“¹⁹

Z pardubického panství Pernštejnů držel Karel z Žerotína ještě zástavou od Jaroslava z Pernštejna vsi Kojice a Vinařice proti zástavní částce 1.500 kop

¹³ Vorel, Petr (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997, s. 51. List s datem 2.ledna 1550.

¹⁴ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I. Praha 1878, s. 78.

¹⁵ NA, DZV, sign 12 M 6.

¹⁶ Placht, Otto (ed.): Odhad majetku českých stavů království českého z roku 1557. In: Věstník Královské české společnosti Nauk 1947. Praha 1950, s. 49 – 155.

¹⁷ Vorel, Petr (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997, s. 62.

¹⁸ Tou je míněna Alena Štramberská, manželka Lačka Štramberského, hejtmana pardubického kraje, který zemřel roku 1560. Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého I. Praha 1882, s. 38.

¹⁹ Dvorský, František (ed.): Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869, s. 105 – 106.

míšeňských, tedy 750 kop grošů českých. Tyto vsi mu byly zastaveny pravděpodobně na počátku roku 1550, o čemž svědčí i list Jaroslava z Pernštejna adresovaný Karlovi o chystané finanční transakci.²⁰

Pozice stárnoucího šlechtice rentiéra však Žerotínovi, jak se zdá, příliš nevyhovovala. V lednu roku 1551 byl Karel jmenován polním hejtmanem a velitelem jízdního oddílu o 500 mužích při novém tažení do Uher s osobním měsíčním platem 500 rýnských zlatých a s příplatkem 48 zlatých na udržování svého důstojnického sboru.²¹

Roku 1551 byla zřejmě také Karlovi nabídnuta účast na výpravě české šlechty do Itálie, která se konala v letech 1551 – 1552.²² Karel tuto účast odmítl. Není známo, jaký byl důvod tohoto jednání, ale je pravděpodobné, že roli mohla hrát časová zaneprázdněnost i zdravotní stav. Svým odmítnutím si však zřejmě vysloužil u dvora posměch a pomluvy, o čemž vypovídá také list, který Karlovi poslal na podzim roku 1551 z Vídně Jaroslav z Pernštejna a v němž se omlouvá, že Karlovi neukázal jakési posměšné pamflety, které o něm na dvoře kolují v souvislosti s plánovanou italskou cestou.²³

Roku 1551 začala Ferdinandovi svítat naděje na možné opětovné získání Sedmihradska v podobě tajných jednání se sedmihradským regentem varadínským biskupem Martinuzzim. Na podporu tohoto plánu vyslal v roce 1551 Ferdinand do Sedmihradska nepřiliš početnou armádu o počtu 7.000 mužů. Ta se pokusila dobýt město Lippa, ale po krátkém obléhání byla armáda Turky vyhnána. Tato krátká sedmihradská šarvátko však bohatě postačovala k vyprovokování nového tureckého tažení v roce 1552.²⁴

Na tažení do Uher po boku Karla z Žerotína v roce 1552 vzpomíná ve svých Pamětech také rytíř Pavel Korcka z Korkyně. Veliteli tohoto tažení byli kníže Mořic Saský, Jindřich z Plavna a pan Hans Ungnad. „Karel z Žerotína

²⁰ Vorel, Petr (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997, s. 62. List s datem 3. února 1550.

²¹ NA, f. RG, sign. 46, fol. 212v. Srv. Vorel (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997, s. 293

²² Blíže o této výpravě v: Pánek, Jaroslav: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552. České Budějovice 2003.

²³ Vorel, Petr (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997, s. 293. List je datován k 19. září 1551.

²⁴ Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2002.

byl nejvyšším nad tisíci koňmi Čechů, kteřížto mustrováni byli v Domažlicích, potom leželi u Plané okolo tří neděl, odtud táhli ku Praze a do Uher.“²⁵ Když přitáhli ke Smolnici, přišla zpráva, že počátkem srpna byl poražen císařský generál Teufel, s nímž se pravděpodobně mělo toto vojsko spojit. To už v tuto chvíli nebylo třeba, a proto se armáda obrátila s Senci, kde vyčkala příjezdu císařských komisařů, kteří měli přivést žold.²⁶ Část armády též přislíbil financovat Mořic Saský, ale pro neplacení žoldu se část jeho armády zdvihla a přešla na stranu nepřítele. Celou tristní situaci císařské armády vylíčil českým stavům na českém zemském sněmu v lednu 1553 arcikníže Ferdinand, který tak jménem nemocného císaře žádal stavy o rychlé zaplacení daní.²⁷ Během tohoto tažení Karel z Žerotína vážně onemocněl a byl nucen své vojáky opustit a několik týdnů se léčit ve Vídni. Když se jeho stav zlepšil, vypravil se 11. listopadu 1552 zpět do Čech ke dvoru arciknížete Ferdinanda. Karla na cestě doprovázel jeho věrný přítel rytíř Korcka, který nám také o těchto událostech zanechal svědectví ve svých Pamětech. Do Prahy se oběma šlechticům podařilo přicestovat poměrně rychle, neboť už 27. listopadu se oba na osobní pozvání arciknížete Ferdinanda – jako jeho patrinové – účastnili turnaje, který byl pořádán při pražském hradě.²⁸

Svého posledního uherského tažení se Karel z Žerotína zúčastnil v létě roku 1556. Toho roku v lednu totiž sultán Sülejman vyhlásil Habsburkům válku. Záminkou pro tento konflikt byla skutečnost, že císař Ferdinand nezaplatil roční „příspěvek“ 30.000 zlatých do sultány pokladny. Turecké tažení bylo od počátku úspěšné a zdálo se, že Turci míří opět k Vídni, avšak ti na poslední chvíli změnili směr a počátkem srpna 1556 oblehli pevnost Siget.²⁹ Dne 24. srpna – jak píše Korcka – se k Sigetu od Vídně vypravila armáda pod vedením arciknížete Ferdinanda. Tažení se účastnil také Karel z Žerotína, který měl pod svým velením jezdecký oddíl o tisíci mužích.³⁰

²⁵ Palacký, František (ed.): Paměti Pavla Korky z Korkyně. ČČM 1830, s. 433.

²⁶ Palacký, František (ed.): Paměti Pavla Korky z Korkyně. ČČM 1830, s. 434-5.

²⁷ Sněmy české II (1546-1557). Praha 1880, s. 644 – 650.

²⁸ Palacký, František (ed.): Paměti Pavla Korky z Korkyně. ČČM 1830, s. 433.

²⁹ Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2002.

³⁰ Palacký, František (ed.): Paměti Pavla Korky z Korkyně. ČČM 1830, s. 434.

Téměř měsíc pevnost odolávala tureckému obležení, ale nakonec na počátku září padla. Ale pro Turky dobytí této pevnosti rozhodně neznamenal žádné oslňující vítězství. Nejen, že prakticky zahodili šanci dobýt Vídeň, ale před branami Sigetu zemřel i osmanský sultán. Po jeho smrti se Turci stáhli zpět. Smrt Sülejmana byla počátkem pozvolného úpadku osmanské říše.³¹

Po tomto tažení se Karel vrátil zpět do Čech, na své nové kolínské panství. I nadále udržoval přátelské vztahy s arciknížetem Ferdinandem, který zatím přesunul svůj dvůr do Innsbrucku.³² Roku 1556 a 1557 se Karel zúčastnil českého zemského sněmu jako relátor stavu panského s titulem z Žerotína a na Kolíně, mundšenk JM římského krále, rada a hejtman Velikého Hlohova.³³

Karel z Žerotína zemřel 20. září 1560 a byl pochován v děkanském chrámu svatého Bartoloměje v Kolíně. „Ve čtvrtek před svatým Václavem umřel pan z Žerotína a na Kolíně, s velikou žalostí pochován ten ctný pán. Svobodnějšího člověka a čistě zdvořilejšího jak živ sem neviděl; velmi byl bývalý jako říkáje všemu světu znám, a zvláště velikým pánům,“ tak vzpomínal na svého přítele rytíř Korka.³⁴ Podobně i Mikuláš Dačický si poznamenal, že „umřel přední a milý dvořením arciknížete Ferdinanda, syna císaře Ferdinanda.“³⁵

Karel po sobě zanechal vdovu se sedmi nezletilými dětmi. Karel byl oddaným služebníkem Habsburků. Za svého života držel z jejich milosti řadu statků. Většinou se jednalo o zástavní statky nebo čestné posty spojené pouze s jeho osobou. Od krále Ferdinanda měl v letech 1546 až 1553 zastavený dalešický statek. Někdy po roce 1555 byl jmenován hejtmanem knížectví Hlohovského a držel i komendu Olešnickou. Karel držel také jistý majetek na Moravě. Po strýci Bernardovi z Žerotína – byl to bratr jeho otce Jana ml. ze Žerotína – zdědil panství Fulnek³⁶, které zahrnovalo: „Hrad Fulnek i s

³¹ Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2002. Srv. Válka, Josef: Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka. Brno 1996.

³² Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.

³³ Sněmy české II (1546- 1557). Praha 1880, s. 710 a 810.

³⁴ Palacký, František (ed.): Paměti Pavla Korky z Korkyně. ČČM 1830, s. 437.

³⁵ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I. Praha 1878, s. 82.

³⁶ Ottův slovník naučný XXVII. Praha 1908, s. 814 – 823.

městem Fulnekem i s klášteřem, což na těch všech klášterských práva mám i platů, vsi dědičné své: Butovice, Kujavy, Žibotice, Stachovice, Suchdol, Vražné, v Pohoří ten díl kterýž tu mám, ves Kletné, ves Jestřebí což tu mám, v Vlkovicích což ke mně přísluší, ves Valtířovice, ves Gručovice, Kolcziffy ves pustú“, které roku 1541 prodal opavskému hejtmanu Voldřichu Cetrysovi z Kynšperku.³⁷ Do roku 1553 se Karel z Moravy vyprodal úplně. Zmiňované žehušické panství Karel z Žerotína držel do roku 1558. Po jeho prodeji si podržel pouze ves Zdechovice, kterou vyplatil a ustavil ji svým dědičným statkem.³⁸ Svým dětem tak Karel z Žerotína odkázal ves Zdechovice, několik vsí v okolí Kolína (Svatý Jakub, Svatá Kateřina, Záboří, Církvici, Morašici, Lišice, Kobylníky s rybníky, s jejich vším a všelijakým příslušenstvím, které vyplatil z věna své manželky) a zástavní panství kolínské, jehož držení je hlavním tématem této práce.

2. 2. Veronika ze Žerotína

O životě Veroniky z Lípy toho příliš nevíme. Po smrti svého manžela pečovala o své nezletilé potomky i o kolínské panství v úzké spolupráci s jmenovanými poručníky, jimiž byli Bernart a Jan z Žerotína a na Strážnici.³⁹ Díky iniciativě Veroniky byla jejím dětem zvýšena částka na opravy kolínského zámku: „A též také dva životy na Kašpara Melichara a Jana Lukáše (tj. její syny) přidány.“⁴⁰

Jak se zdá, Veronika i nadále udržovala vztahy, které vybuřoval její zesnulý manžel. Byla v kontaktu s arciknížetem Ferdinandem, se kterým si v zimě na přelomu let 1562/3 vyměňovala dopisy, které se týkali budoucnosti Veroničiny pardubické přítelkyně Aleny Štramberské, vdově po pardubickém hejtmanovi Lačkovi Štramberském. Arcikníže žádal Veroniku,

³⁷ Matějka, František (ed.): Moravské zemské desky II. 1480 – 1566, str. 320.

³⁸ Ottův slovník naučný XXVII. Praha 1908, s. 814 – 823.

³⁹ Středočeský sborník historický 16. SOA Praha 1981, s. 164 -7.

⁴⁰ Sněmy české III. (1558-1573). Praha 1884, s. 69. K datu 1. října 1561.

aby Aleně naznačila možnost nového sňatku, a to s Bedřichem Duchořským z Duchořic.⁴¹

Veronika zemřela 12. února roku 1567 a byla pohřbena po boku svého manžela v děkanském chrámu svatého Bartoloměje. Svým dcerám odkázala rovným dílem své věno 5.000 kop grošů českých uvázané na kolínských vsích Svatý Jakub, svatý Mikuláš, ves Svatá Kateřina, Záboří, Církvici, Morašici, Lišice, Kobylníky s rybníky, s jejich vším a všelijakým příslušenstvím, tedy 1.250 kop pro každou z nich, také své klenoty, šaty, nábytek a další ženské drobnosti. Svým synům pak odkázala vzácnější kusy svých klenotů, tj. zlatý řetěz darovaný od manžela v ceně 500 zlatých a stříbrný koflík, který dostala jako svatební dar od arciknížete Ferdinanda. Drobné finanční částky odkázala také svému služebnictvu a členkám svého fraucimoru, zvláště pak oblíbené Elišce z Vartmberka s sestrami Lucii a Anně Bělským z Kašířova.⁴²

Po Veroničině smrti se správy panství a poručnictví nad sirotky chopil Burian Trčka z Lípy. Ten roku 1568 koupil za 6.000 kop českých pro Karlovy sirotky panství Nový Dvůr.⁴³ Roku 1570 Burian Trčka žádal, aby byl poručenství nad Karlovými dětmi zbaven, jak naznačuje dopis Jindřicha Materny z Květnice: „O tom dobrou vědomost míti ráčíte, že JM pan Burian Trčka toho poručenství žádá zbaven býti ... a nebohé velice osiřelé sirotky, kteříž osiřelejší bejti nemohou, ještě zde v tomto království ani jednoho krevního přítele nemají.“⁴⁴ A tak se roku 1571 stala poručnicí nad sirotky a kolínským panstvím paní Alena Říčanská, nejstarší dcera Karla z Žerotína. O kolínském panství se starala až do roku 1579, kdy její sourozenci dosáhli plnoletosti a kolínském panství a ostatní dědictví po Karlovi z Žerotína mezi ně bylo rozděleno.

⁴¹ Dvorský, František (ed.): Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869, s. 105 – 108.

⁴² NA, f. DZV Praha, sign 16 D 7.

⁴³ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 144. Srv. Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 321.

⁴⁴ NA, f. SM, sign. K 44/ 79.

2. 3. Potomci Karla z Žerotína

S Veronikou Karel zplodil tři syny – Jana Jetřicha, Jana Lukáše a Kašpara Melichara – a čtyři dcery – Johanku, Alžbětu, Alenu a Barboru.

2. 3. 1. Dcery

Nejstarší dcerou Karla z Žerotína byla Alena, která se roku 1568 provdala za Karla Říčanského z Říčan a měla s ním dva syny – Viléma a Adama. S manželem žila až do roku 1571 nebo 1572 na jeho pelhřimovském panství. Roku 1572 Karel toto panství prodal a roku 1575 koupil Nepokojnice.⁴⁵ Je pravděpodobné, že mezi lety 1571 nebo 1572 a 1575 žili manželé na kolínském panství, jehož se stala Alena poručnicí. Když okolo roku 1588 Karel Říčanský zemřel, vrátila se Alena na Kolín natrvalo. V únoru roku 1589 si od Jana z Vladoře koupila dům na náměstí v Kolíně za sumu 240 kop grošů českých, z nichž 100 kop mu dala okamžitě a zbylých 140 kop měla uhradit o svatém Jiří roku 1589. Měšťané se téměř dva roky bránili zapsat tuto kupní smlouvu do městských knih, což je pochopitelné vzhledem k napjatým vztahům, které panovaly mezi kolínskými měšťany a Aleniným bratrem Kašparem Melicharem z Žerotína. Smlouva byla do městských knih zapsána až na jaře roku 1591, kdy se již měšťané zřejmě přestaly obávat možných nežádoucích zásahů Alenina bratra. I tak však musela Alena vlastnoručně sepsat prohlášení, že: „Já všecky povinnosti sousedkyně vykonávati chci. Berně domovní k tomuto městu a ne jinam na rathauze odevzdávati, a kdyby ten dům na prodej byl, mimo městského člověka nemá žádnému jinému prodán býti.“⁴⁶ V tomto domě žila Alena až do své smrti v roce 1593. Pohřbena byla vedle svých rodičů v děkanském chrámu svatého Bartoloměje v Kolíně.⁴⁷

Druhou Karlovou dcerou byla Alžběta z Žerotína. Ta se provdala za Jana Lorence Krabice z Vejtmíle a měla s ním syny Karla Kříže, Jana Beneše, Šebestiána Lorence a dceru Veroniku. Spolu s manželem žila na panství

⁴⁵ Ottův slovník naučný XXI. Praha 1904, s. 697.

⁴⁶ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. Libri contractiorum IV/ 238b.

⁴⁷ Středočeský sborník historický 16. SOA Praha 1981.

postoloprtském. Alžběta zde zůstala i po smrti svého manžela Jana Lorence v roce 1584, protože na tomto panství měla uvázané věno ve výši 5.000 kop grošů českých. Vyjma vlastních čtyř dětí vychovávala Alžběta ještě neteř Veroniku, dceru svého bratra Kašpara Melichara z Žerotína a jeho manželky Elišky ze Šlejnic. Alžběta zemřela někdy mezi srpnem roku 1591, kdy sepsala svou závěť a květnem roku 1593, kdy byla tato závěť vložena do zemských desk. Touto závětí své dceři odkázala 2.000 kop grošů českých na věno a svým synům každému po 1.000 kopách českých. Neteři Veronice odkázala 500 kop grošů. Své klenoty a svršky odkázala také svým dětem. V závěti pamatovala i na své bratry. Janu Jetřichovi odkázala perlovou loveckou trubku a Kašparovi Melicharovi ozdobný koflík ve tvaru hlemýždě.⁴⁸

Třetí dcerou Karla z Žerotína byla Johanka. Ta se provdala za Jaroslava Trčku z lípy na Větrném Jeníkově a Ledči nad Sázavou. Jeho otcem byl bratr Veroniky z Lípy Jan Trčka. Johanka byla Jaroslavovou druhou manželkou – první byla Žofie Mezeřícká, se kterou Jaroslav vyženil Ledec – a svého manžela přežila. Po jeho smrti v roce 1588 zůstala Johanka na zámku v Ledči nad Sázavou, kde měla také uvázané své věno 6.250 kop grošů českých a pečovala o syny svého manžela Jindřicha, Viléma, Kryštofa Jaroslava a Jana Karla.⁴⁹

Poslední dcerou Karla z Žerotína byla Barbora, o jejímž osudu mi není nic známo.

2.3.2. Synové

Nejmladším synem Karla z Žerotína byl Jan Lukáš. Když bylo roku 1579 děleno dědictví, připadly na Jana Lukáše Nové Dvory a Zdechovice. Roku 1585 Zdechovice prodal. Jan Lukáš zřejmě nebyl příliš dobrým hospodářem, neboť za svůj krátký život stihl své panství značně zadlužit a téměř veškeré své zboží zastavit. Jeho hlavním věřitelem byl Píram Kapoun ze Svojkova.

⁴⁸ NA, f. DZV, f. 26 L 21 – 25. Srv. Král, Pavel: Mezi životem a smrtí : testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650. České Budějovice 2002, s. 275-280.

⁴⁹ Král, Pavel: Mezi životem a smrtí : testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650. České Budějovice 2002, s. 275-280.

Když po jeho smrti převzal Nové Dvory jeho bratr Kašpar Melichar, zbyl z celého panství pouze dvůr a ovčín a ostatek byl v rukách věřitelů. Kašpar pak celé panství vyplatil. Manželkou Jana Lukáše byla Kateřina Smiřická. Potomky tento pár neměl žádné.⁵⁰ Ze svého věna si Kateřina Smiřická koupila roku 1585 tvrz Lorec s pivovarem a zahradou za sumu 700 kop grošů českých a spolu s manželem tam přesídlila.⁵¹ Jan Lukáš byl v posledních letech svého života sužován dnou neboli podagrou, která mu ztěžovala nebo dokonce znemožňovala pohyb. Jan Lukáš zemřel roku 1587 a Mikuláš Dačický si poznamenal do svých Pamětí, že „nemocí sauzžený dokonal život svouj v pátek p. Filipi Jakobi, a potom do města Kolína nad Labem dovezen a v kostele velkém podle pana otce svého pana Karla pohřben jest, zanechav po sobě v vdovství paní Kateřiny ze Smiřic bez dětí.“⁵² Kateřina pak tvrz Lorec v roce 1589 odprodala zpět Kutnohorským za 1.200kop grošů českých. Slevila 200 kop.⁵³ O jejím dalším osudu mi není nic známo.

Jan Jetřich byl prostředním synem Karla z Žerotína. Když 25. března roku 1568 zemřel Janův bratranec Bernart Hanno - syn Jana mladšího ze Žerotína, bratra Karla ze Žerotína⁵⁴ - byl dědicem strážnického panství určen právě Jan Jetřich. Protože však nebyl zletilý, spravoval panství až do roku 1577 Jan mladší z Žerotína na Břeclavi.⁵⁵ Jan Jetřich se oženil dvakrát. Jeho první manželkou byla Alena Křinecká z Ronova, s níž měl dceru Veroniku a syna Jana Fridricha. Po její smrti se roku 1591 znovu oženil s Eliškou Slavatovnou z Košumberka a na Chlumu, což dokládá písemná gratulace, kterou Janu Jetřichovi v listopadu roku 1591 poslal ke sňatku Karel st. ze Žerotína, který byl také zprostředkovatelem tohoto sňatku.⁵⁶ Nejpozději v roce 1596 také Jan

⁵⁰ Sedláček, August: Hrad, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 320-23.

⁵¹ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 18.

⁵² Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 24.

⁵³ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 28.

⁵⁴ Jan Tenora předpokládá, že Jan ml. zemřel bezdětný a strážnické panství převzali jeho bratři Bartoloměj a Karel. Tato teorie se objevuje i v Ottově slovníku naučném. Naopak František Dvorský, jehož názor je podložen výzkumem korespondence Karla st. ze Žerotína, je přesvědčen, že Jan ml. měl se svou druhou manželkou Johanou z Lipé syna Bernarta, který panství zdědil a za nějž po dobu jeho nezletilosti Strážnici spravoval Jan st. ze Žerotína na Břeclavi. Bernart Hanno držel titul mundšenků JMC Maxmiliána II. Je pohřben v kostele Zvěstování Panny Marie ve Strážnici.

⁵⁵ Pajer, Jiří a kol.: Strážnice. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002, s. 115-117.

⁵⁶ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína. Listy psané jazykem českým I. Brno 1870, s. 57-9.

Jetřich onemocněl dnou. Karel st. ze Žerotína, pro nějž byly nemoci a jejich léčení takřka koníčkem, s ním hluboce soucítit a na jaře roku 1596 mu poslal dokonce svého osobního lékaře.⁵⁷ Tato situace se pak opakovala na podzim roku 1598.⁵⁸ Jan Jetřich zemřel 8. října 1599 na Židlochovicích v průběhu návštěvy u svého vzdáleného bratrance Jana Diviše⁵⁹ – nevlastního bratra Karla st. ze Žerotína – a zřejmě i u své dcery Veroniky, která sem byla svěřena k výchově⁶⁰ a později si za svého vzdáleného strýce Jana Diviše provdala.⁶¹ Po smrti Jana Jetřicha přešlo strážnické panství na jeho nezletilého syna Jana Fridricha, za nějž panství spravovala až do své smrti roku 1605 jeho nevlastní matka Eliška Slavatovna spolu se jmenovanými poručníky, nevlastními bratry Karlem st. ze Žerotína a Janem Divišem ze Žerotína. Jan Fridrich se oženil s Marií Magdalenou z Kunovic, ale roku 1617 náhle zemřel bez potomků. Také jeho sestra Veronika, provdaná za Jana Diviše zemřela brzy, protože už v březnu roku 1605 žádal Jan Diviš Karla st. aby mu svědčil na svatbě s dcerou Kašpara Melichara Annou.⁶²

Kašpar Melichar byl nejstarším synem Karla z Žerotína. Při dělení panství roku 1579 získal panství kolínské a po smrti svého mladšího bratra Jana Lukáše také jeho díl, tedy Nové Dvory. Ty ovšem musel vyplatit z dluhů. Kolínské panství měl Kašpar Melichar původně držet až do své smrti, ale z důvodů, o nichž se ještě podrobněji zmíním, toto panství už na počátku roku 1591 vrátil zpět k rukám císaře Rudolfa. Kašpar Melichar pak trvale přesídlil na Nové Dvory. V letech 1580 a 1584 jméno Kašpara Melichara figuruje v seznamech Rudolfových dvořanů s titulem Fürstschneider, tedy Kraječ, ale v roce 1589 už jen s méně významným titulem Diener mit einem Pferd, tedy služebník s jedním koněm.⁶³ Funkce kraječe patřila spolu s funkcemi komorníka, číšníka (mundšenk), jídlonoše (panatýra), stolníka a

⁵⁷ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína. Listy psané jazykem českým II. Brno 1871, s. 121-2.

⁵⁸ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína. Listy psané jazykem českým II. Brno 1871, s. 252.

⁵⁹ Pajer, Jiří a kol.: Strážnice. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002, s. 117.

⁶⁰ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína. Listy psané jazykem českým II. Brno 1871, s. 196.

⁶¹ Po Veroničině smrti se Jan Diviš oženil s její sestřenicí Annou, dcerou Kašpara Melichara z Žerotína.

⁶² Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína. Listy psané jazykem českým II. Brno 1871, s. 319.

⁶³ Hausenblasová, Jaroslava (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II z let 1580, 1584 a 1589. *Paginae historiae* 4, 1996, s. 48, 72 a 95.

pážete k nižším hodnostem dvořanů, jejichž hlavním účelem byla reprezentace. Počet těchto služebníků byl proměnlivý. Za vlády Ferdinanda I., konkrétně v roce 1554 bylo kraječů sedm, za vlády Rudolfa II. pak jejich počet stoupl nejprve na dvanáct v roce 1589 a na devatenáct v roce 1612. Z finančního hlediska nebyla dvorská služba nijak výhodná. Roční plat kraječe se pohyboval kolem 400 zlatých za rok, což nebyla nijak závratná částka, zvláště přihlédneme-li k vysokým finančním nákladům na seberepresentaci šlechtice. Navíc byly tyto platy často zadržovány a vypláceny s mnohaletým zpožděním. Pobývat v panovníkově blízkosti se také pojilo s méně příjemnou povinností stát se panovníkovým věřitelem.⁶⁴

Kašpar Melichar se oženil během svého života dvakrát. Jeho první manželkou byla Eliška ze Šlejnic, jejíž otec Jan a bratr Jiří disponovali značným majetkem i společenským vlivem. Eliška zemřela poměrně mladá v roce 1597 na Nových Dvořích, jak si poznamenal Dačický: „Umřela paní Alžběta ze Šlejnic a v městě Kolíně nad Labem v kostele hlavním jest pohřbena.“⁶⁵ Už následujícího roku se Kašpar Melichar znovu oženil. Jeho vyvolenou se stala Eliška z Valdštejna, příbuzná významného úředníka Rudolfova dvora Adama mladšího z Valdštejna.⁶⁶

Kašpar Melichar měl dva syny, o jejichž životních osudech se nám dochovaly nějaké informace. Jan Lorenc pocházel z Kašparova svazku z Eliškou ze Šlejnic. V letech 1604-1612 působil na císařském dvoře. Roku 1614 získal od svého otce dvůr ve vsi Svatá Kateřina. Oženil se ve svém životě dvakrát. Nejprve s ovdovělou Annou Belvicovou ze Štampachu a po její smrti si vzal Dorotu Kateřinu Hasištejnskou z Lobkovic. Aktivně se účastnil stavovského povstání proti Habsburkům, během kterého také zemřel. Jeho vdově Kateřině byl konfiskován všechen majetek, a tak se roku 1628 odstěhovala do Drážd'an.

Druhým Kašparovým synem byl Jan Jetřich pocházející z druhého manželství s Eliškou Valdštejnskou. Jan Jetřich byl v mládí poslán na studia

⁶⁴ Mařa, Petr: Svět české aristokracie (1500-1700). Praha 2004, s. 370-372.

⁶⁵ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 59.

⁶⁶ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 63.

do Heidelbergu. Tato studia mu z velké části financovala jeho vzdálený strýc Karel st. ze Žerotína, jak dokládá korespondence mezi Karlem st., Janem Jetřichem a Kašparem Melicharem.⁶⁷

Karel st. se ve svých dopisech adresovaných Kpašparovi rovněž zmiňuje o třetím synovi Karlovi, na jehož osudu mu, zdá se, velmi záleželo, protože se často vyptává na jeho zdraví, přání a potřeby, a také často vyzývá Kašpara Melichara, aby mu synka poslal na Rosice. Po roce 1608 však už o malém Karlíkovi není v listech ani zmínka.⁶⁸

Z dalších Kašparových dětí jsou známy dcery Anna, Veronika a Apolona. Dcera Anna se provdala za nevlastního bratra Karla st. ze Žerotína Jana Diviše, jak je výše zmíněno. Když Jan Diviš roku 1616 zemřel, Anna jej brzy na onen svět následovala.⁶⁹ Veronika byla vychovávána Kašparovou sestrou Alžbětou, která na ni ve své závěti vzpomněla 500 kopami grošů českých, jak je rovněž výše zmíněno. Poslední jmenovaná dcera Apolona se provdala roku 1607 na Moravu. Jejím manželem se stal Bohuš ze Zástřizl.⁷⁰ Sňatek zřejmě pomáhal zprostředkovat i Karel st. ze Žerotína, o čemž svědčí dopis z února 1605 adresovaný právě Bohušovi, kde se Karel „za věc Kašpara Melichara“ přimlouvá.⁷¹

Po roce 1591 se Kašpar Melichar intenzivněji věnoval svému novodvorskému panství. Po prodeji vsi Křechoře císaři, koupil roku 1593 Ovčáry, které spolu s vesnicemi, které vlastnil v okolí Kolína, připojil k Novým Dvorům. V Nových Dvorech pak vystavěl renesanční zámek, ale z něj se toho příliš nezachovalo.⁷² Roku 1607 však panství zachvátil rozsáhlý požár, jak píše Dačický: „V auterý v noci 8. máje na sv. Stanislava vyhořely Nové Dvory pana Kašpara Melichara z Žerotína nedaleko Hor Kutných. Vyšel oheň z pivovaru neopatrností sládkův. Brzo zase vystaveno.“⁷³

⁶⁷ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína II. Brno 1872, s. 114-124.

⁶⁸ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína II. Brno 1872, s. 398-400.

⁶⁹ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I. Praha 1880, s. 354.

⁷⁰ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 104.

⁷¹ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína II. Brno 1872, s. 309-310.

⁷² Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 320-323.

⁷³ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 101.

Po roce 1605, tedy po smrt Elišky Slavatovny Z Chlumu a Košumberka, správkyňě strážnického panství, převzal správu nad tímto panstvím Kašpar Melichar. Strážnice se toho roku, a pak i v letech následujících, potýkala s útoky Uhrů. V roce 1605 byla Strážnice dokonce Bočkajovci vypálena. O těchto útocích Kašpara a rovněž Jana Diviše informoval ve svých listech Karel st.⁷⁴

Není jisté, zda Kašpar Melichar na Strážnici trvale pobýval, či zda ji v období své správy jen navštěvoval. Měl své povinnosti i v Čechách. V roce 1607 byl spolu s Pavlem Hrabáně z Přerubenic jmenován hejtmánem čáslavského kraje a roku 1611 mu byla tato funkce znovu potvrzena.⁷⁵ Po smrti právoplatného vlastníka strážnického panství a Kašparova synovce Jana Fridricha roku 1617 se Kašpar dostal do sporu s novým nápadníkem Strážnice Ladislavem Velenem z Žerotína a na Břeclavi, který byl jeho nepřímým synovcem.⁷⁶ V této době byl Kašpar Melichar seniorem žerotínského rodu a měl velkou autoritu, což mu umožnilo snadno urovnat spor s mladým Ladislavem Velenem. Roku 1617 byla mezi nimi uzavřena smlouva, která vysvětlovala Ladislavovo chování a eliminovala jeho případné nároky na strážnické panství.

Roku 1621 svěřil Kašpar Melichar Strážnici svému synovi Janu Jetřichovi. Ten se během jejího spravování dostal do vážných finančních problémů, ale více vinnou neklidné doby, než vlastní rozmařilosti či podnikatelské neschopnosti. Po roce 1618 se také Jan Jetřich jako nekatolík⁷⁷ aktivně účastnil stavovského povstání. Od bezprostředního trestu za tuto účast jej však zachránil konzervativní postoj jeho otce Kašpara Melichara, který byl dokonce roku 1623 jmenován členem konfiskační komise v čáslavském kraji.⁷⁸ Svého syna však neochránil natrvalo. V březnu roku 1628 obdržel Jan Jetřich reskript, podle kterého měl své strážnické panství opustit. Důvodem byla jeho neochota přestoupit ke katolickému náboženství. Jan Jetřich se ještě

⁷⁴ Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína II. Brno 1872, s. 378-380.

⁷⁵ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 101, 120.

⁷⁶ Kašparův otec Karel a Velenův děd Bartoloměj byli bratři.

⁷⁷ Zdá se, že všechny děti Karla z Žerotína nebyly, narozdíl od svého otce, katolíci.

⁷⁸ Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880, s. 217.

narychlo pokusil Strážnici prodat, ale obchod už ukončit nestihl. Smrt ho zastihla koncem roku 1628 na cestě do Uher.⁷⁹

Kašpar Melichar roku 1628 prodal novodvorské panství své manželce Elišce Valdštejské a téhož roku také zemřel. Eliška Nové Dvory odkázala své dceři Elišce Polyxeně, která se provdala za Petra Voka Švihovského z Rýzemberka. Nové Dvory vyšly z držení rodu Žerotínů definitivně v roce 1674, kdy byly prodány Ferdinandovi Maxmiliánovi z Kounic. Tím také skončila éra působení žerotínského rodu na Kolínsku. Kolínská větev, lze li ji tak nazvat, vymřela po meči osobou Kašpara Melichara z Žerotína.

⁷⁹ Pajer, Jiří a kol.: Strážnice. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002, s. 117-118.

3. Žerotínové a jejich působení na kolínském panství

3.1. Získání panství kolínského

O osobě Karla z Žerotína a jeho vztahu k arciknížeti Ferdinandovi a císaři Karlovi V. jsem psala v jiné části této práce, ale o jedné poloze tohoto vztahu budu mluvit i zde, a tím je vztah věřitele a dlužníka. Díky nákladným uherským tažením v předchozích letech se arcikníže Ferdinand znovu dostal do tíživé finanční situace, která jej nutila půjčovat si značné finanční obnosy od české a moravské šlechty. Jedním z králových věřitelů byl i Karel z Žerotína.

Po velkém tažení do Uher v roce 1552, kterého se Karel z Žerotína zúčastnil, dlužil Ferdinand I. Karlovi jistý finanční obnos, pravděpodobně zadržovaný žold pro Karlovy vojáky. A proto také na únorovém sněmu v roce 1553 žádal o zastavení několika vesnic v blízkosti Kolína proti dlužné částce 6.000 kop grošů českých. „Zejména ves řečenú Svatý Jakub, svatý Mikuláš, ves Svatá Kateřina, Záboří, Církvici, Morašici, Lišice, Kobylníky s rybníky, s jejich vším a všelijakým příslušenstvím, v kterýchž jest lidí osedlých 96, kteréžto vsi jsou od panství kolínského ležící míly, půl druhé od zámku kolínského, a vedle jeho Karla panství Žehušické vsudy vuokol ležící, k dědictví za výš dotčené služby jeho a škody, kteréž vzal jest.“⁸⁰ Tyto vesnice mu jako zástava byly o svatém Petru a Pavlu roku 1553 zapsány do zemských desk.⁸¹

Na jarním sněmu, který se konal v březnu a dubnu roku 1556, se obdobná situace opakovala. Bylo dohodnuto, že císař Ferdinand zastaví Karlovi proti dlužné sumě 10.000 kop českých celé panství kolínské, tj. zámek kolínský s dvorem poplužním, řekou a věží vodní, z níž voda tekla do města, vsi Křechoř, Novou Ves, Hradištko, Vosek, Kanín, Vopolany, Podbřezí, Sány, Lhotu (Jestřábí), Bejchory, Vovčáry, Sendražice, Lžovice, v Opatovicích dva

⁸⁰ Sněmy české II. (1546 – 1557). Praha 1880, s. 656.

⁸¹ NA, f. SM, sign. Z 22/ 20 opis majestátu na jmenované vesnice.

osedlé, v Libodřicích dva osedlé, poplatný mlýn kravarský, na Starém Kolíně panství bez platu, rybníky Bačov, ovčárecký, podemlejnský, lhotský, podhajský, Kyselo, hluboký, písečný, zálužný, korutický, štitarský a tři rybníky pusté, a to na tak dlouho, pokud by žil Karel a jeho nejstarší syn.⁸² Na zemském sněmu si ještě Karel vyžádal sumu 1.000 kop grošů českých na prostavění na zámku Kolíně a požádal, aby mu tato zápis na tuto částku byl vložen do zemských desk společně se zápisem kolínského panství.⁸³ Majestát byl Karlovi vystaven v srpnu roku 1556, dva dny před Karlovým odjezdem na pomoc obleženému Sigetu.

Tak měl Karel z Žerotína toto panství držet po dobu svého života a života svého nejstaršího syna. V případě, že by chtěl český král toto panství v budoucnu zase zastavit nebo dokonce úplně odprodat, pak měl rod Žerotínský v Karlově linii na Kolín přednostní právo a zástavní suma by zůstala stejná, tedy 10.000 kop grošů českých. „Odpornosti pakli bychom my, naši dědicové a nebo budoucí králové čeští vyplatíc ten zámek a to panství kolínského k našemu vlastnímu držení jej zase pro potřebu zastavití chtěli, nemáme ho žádnému jinému, nežli dědicům a budoucím téhož Karla z Žerotína, a také nic vejše nežli v svrchu psané sumě těch 10.000 kopách grošů českých zastavovati, ani žádnému člověku žádné vejplaty na tom zámku a panství nedávati.“⁸⁴ Ferdinand I. si na zastaveném kolínském panství vymínil pouze výhradní právo lovu jelenů, laní a vepřů v kolínských a kačinských lesích. Lov ostatní zvěře byl povolen. „Toho sobě při tom obzvláště vymíňovati, ročně že často psanej Karel z Žerotína, dědicové jeho a budoucí, za držení toho zámku a panství kolínského, bez zvláštního povolení a dopuštění našeho neb synů našich nejmilejších, nemaj... na jeleny laně a vepře honiti a i stříleti a i toho jiným dopouštěti, než jen všelijaků myslivost na témž panství provozovati mohou.“⁸⁵

⁸² NA, f. ZDV 167 L 9. a NA, f. SM, sign. Z 22/ 9 – 12. Jedná se o originál a přepis majestátu.

⁸³ Sněmy české II. (1546 – 1557). Praha 1880, s. 70.

⁸⁴ NA, f. SM, sign. Z 22/ 11.

⁸⁵ NA, f. SM, sign. Z 22/ 12.

Jak se ukázalo, tak se zákazem lovu vysoké a vepřů měli mít Žerotínové v budoucnu obtíže. Roku 1581 musel Kašpar Melichar z Žerotína odpovídat na výtku císaře Rudolfa, že se na kolínských gruntech loví vysoká i jiná zvěř a provozuje myslivost, a on Kašpar, že tomu jen přihlíží. Kašpar se omlouvá, že: „Nad tím všelijak ruku držím, aby se tak od mých myslivců, tak ani od žádného jiného, žádný takový myslivosti neprovozovaly.“⁸⁶ Jak se ovšem v dopise nejvyššímu písaři českého království panu Wolfovi z Vřesovic chlubí, podařilo se mu lapit jakéhosi Adama, myslivce, který se po Kolíně chlubil, že několik kop ptáků chytil tak, „že jest za ptáky stál a rukávník na ně položil.“ Tohoto myslivce Kašpar odeslal k potrestání panu Wolfovi. Tomu také nabídl dobře vycvičeného psa onoho myslivce a další jeho pomůcky a nástroje, který v případě, že by je Wolf nechtěl, by Kašpar odeslal svému strýci Fridrichovi.⁸⁷

V roce 1557 Karel z Žerotína vyplatil vsi Svatá Kateřina, Svatý Jakub, Svatý Mikuláš, Církvice, Záboří, Morašice, Lišice, Kobylníky a kačinský luh s rybníky a lesy, a jako své zápisné statky je připojil ke kolínskému panství. Na těchto vsích také pojistil věno své manželky Veroniky z Lípy.⁸⁸

Po smrti Veroniky z Lípy se správy panství a poručnictví nad sirotky chopil Burian Trčka z Lípy. Ten roku 1568 koupil pro sirotky panství Nové Dvory za 6.000 kop českých.⁸⁹

Kolínské panství, jak je výše zmíněno, držel až do počátku roku 1591 – kdy jej vrátil císaři Rudolfovi – Kašpar Melichar z Žerotína. K držení na dobu pěti let si Kašpar po navrácení kolínského panství vymínil ves Křečhoř a již zmíněné vsi Svatá Kateřina, Svatý Jakub, Svatý Mikuláš, Církvice, Záboří, Morašice, Lišice, Kobylníky a kačinský luh s rybníky a lesy. Křečhoř císaři už následujícího roku vrátil, jak bude dále vysvětleno, ostatní vsi byly v jeho dědičném držení.

⁸⁶ NA, f. SM, sign. K 44/ 49.

⁸⁷ NA, f. SM, sign. K 44/ 49.

⁸⁸ NA, f. DZV, sign. 167 L 2.

⁸⁹ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 144. Srv. Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 321.

Roku 1592 ještě Kašpar přikoupil od císaře Rudolfa dvůr a tvrz Ovčáry za sumu 4.500 kop grošů českých⁹⁰ a roku 1608 Rudolf potvrdil Kašparovi celé novodvorské panství do dědičné držby.⁹¹

Roku 1628 prodal Kašpar Melichar novodvorské panství své manželce Elišce Valdštejské a téhož roku také zemřel. Eliška Nové Dvory odkázala své dceři Elišce Polyxeně, která se provdala za Petra Voka Švihovského z Rýzembeka. Nové Dvory vyšly z držení rodu Žerotínů definitivně v roce 1674, kdy byly prodány Ferdinandovi Maxmiliánovi z Kounic.⁹²

3.2. Spory s Kolínskými

Jedním z důvodů předčasného vyplacení zastaveného kolínského panství byla řada neshod a sporů mezi zámeckými pány a kolínskými měšťany. Důkazem toho je dlouhá řada suplikací a stížností, kterými kolínští doslova zasypávali královskou komoru. Obsahem většiny těchto suplikací byly dlouhé litanie na škody a ztráty, které městu způsobily podnikatelské a stavitelské snahy Žerotínů. Suplikace se často opakují, což naznačuje jednak tísnivou ekonomickou situaci měšťanů, a také nezájem a neochotu zámeckých pánů tyto problémy řešit.

3.2.1. Spor o kravarský mlýn

Prvním z řady sporných bodů mezi měšťany a zámeckými byl kravarský mlýn. Roku 1556 dal zámecký purkrabí⁹³ zvýšit jez kravarského mlýna o tolik, že tak voda do velké míry zatopila městské grunty v Licku a Frankovicích.⁹⁴ Měšťané se pokoušeli dosáhnout nápravy a pohnout zámecké pány k jednání. Avšak ještě v roce 1580 (suplikace z 28. března) žádají purkmistr a konšelé českou komoru o nápravu. Ta na suplikaci reaguje dopisem adresovaným Kašparovi Melicharovi z Žerotína z 23. listopadu 1580: „Nepřestávají na nás opatrní purkmistr a konšelé města našeho Nového

⁹⁰ NA, f. DZV, sign. 168 K 29.

⁹¹ NA, f. DVZ, sign. 135 G 12.

⁹² Sedláček, August: Hradky, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 320-323.

⁹³ Mezi lety 1556 – 59 byl zámeckým purkrabím Jindřich Bračický z Tchořova. Viz Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 144.

⁹⁴ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/ 49.

Kolína nad Labem věrní naši milí s ponížeností vznášeti, kterak by za příčinou zvejšení záplav při mlejně tvém kravarském mlejnu jejich Podskalskému veliká se škoda dála, takže nebudou-li ty záplavy sňaty a k čerěním srovnány, že mlejn jejich obecní nebude moci než k záhubě přijíti, i ačkoliv sme v pondělí po neděli květné léta tohoto 80 milostivé psaní činiti ráčili“⁹⁵ Mlýn Podskalský ležel na labských ostrovech, tj. na slepém labském rameni, a kolínská obec jej roku 1573 odkoupila od bratrů Jana a Pavla Motáčkových za 620 kop grošů českých, neboť tito neměli peníze na opravu tehdy značně sešlého a zchátralého mlýna.⁹⁶

3.2.2 Spor o starokolínské strouhy

Mnohem větší škody kolínští na svých gruntech utrpěli, když začali Žerotínové budovat soustavu struh a kanálů na starokolínských gruntech - otázkám vrchnosti nad vsí Starým Kolínem se budu ještě věnovat. Tato soustava struh širokých 10–12 kroků vedla z Labe od Bašty ke Starému Kolínu a odtud napříč přes potok Klejnar k Sakmanskému rybníku až k hoře Kaňk.⁹⁷ Po těchto struhách bylo splavováno dřevo a uhlí pro potřeby „královského klenotu“ Kutné Hory. Z toho měli Žerotínové značný užitek, avšak Kolínští jen samé škody, což také líčí a vyčíslují v sedmi artikulích: „nám se ublížilo. VCM tímto přednesením s ponížeností lépe učiniti nemůžeme v těchto krátkých vaší milosti předložených artikulích. První: na lukách a lesích struhami a vodami, jimiž zpátky k potřebě k horách splavují a těmi vodu zdvihají, neb až do zemi týchž špalků se natepe, takže i po nich se choditi může ... strouha skrz les v obci kolínské jest udělaná blízko stavu, takže díl toho lesu za tou strouhou zůstává, a k kterémuž lesu prodejem mohlo by se užívati 15 kopám grošů českých ... louka v Kamence, kterouž od mnoha let držel pan Jiřík Řičan z z Jelčan a v Polepích a platu z ní dědičného a statek půl šesti kopy grošů českých vycházelo, pro zatopení těmi vodami neužívajíc jí, platiti se spěčuje a od ní upustil ... porostliny a lesy vokolo té louky ležící u Kamence se tím zatopením vod skazily a dříví zeschlo z nich,

⁹⁵ NA, f. SM, sign. K44/ 58.

⁹⁶ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 257.

⁹⁷ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/ 49.

každý měřený prodejem mohlo by se 50 kopami grošů českých užiti ... veliké duby ku potřebě mostu na Kolín strany jiné potřeby na velikém díle poschly a schnou, nad čímž nám veliká újma a škoda jest nebo nemáme k mostu lidé veliké duby kde bráti, než za veliké a drahé peníze kupovati musíme a zdaleka je voziti, což ročně sobě 15 kop grošů českých že obci naší uchází, pokládáme ... jezero řečené Ve čtyřech dílích těmi struhami a špalky taky jest nám skaženo, jehož sme ročně půl čtvrtou kopou grošů českých užívali ... a naposledy, skrze opět v nově vyslanou velikou strouhu aneb kanál, po kterémž na vozích na prámy vtrhnouce vozí uhlí, dříví pro varování zlých cest dosti daleko po vodě plaví, rybníček plodový řečený Sakman nám odňal a jest do toho kanálu napojen, jehož se užívalo ročně na vytahování plodu 25 kopami grošů českých méně nebo více skromně počítajíc, kterýmž rybníky naše sme zvelebovali, v kterýmž co rybníčku Dvořiště sekmanovský z kteréhož platu k obci 13 grošů českých jest bylo, to již sešlo a téhož dvořiště louka porostlin sobě 50 kop grošů českých šacujem. Dědiny, pak louky a lesy dokonce se tím dílem zbahnil tak, že odtud malé neb žádné užitkové sou.“⁹⁸ Celková škoda z tohoto žerotínského stavitelského počinu činila pro Kolínské více než 125 kop grošů českých.

3.2.3 Vypovězení dědičných zámeckých gruntů

Další újmu způsobil Kašpar Melichar ze Žerotína Kolínským roku 1588, když obci vypověděl dědičný nájem zámeckých gruntů, tj. rolí a luk ve Vrbovci, Licku, Pelhřimci, Raškonci, u Pašiny a zámecké kamenné zahrady. Za tyto grunty odváděli měšťané do zámecké důchodní pokladny celkovou sumu 38 kop 32 grošů českých. Kolínští měli od krále na tyto grunty propůjčeny majestáty⁹⁹, které byly také jejich hlavními argumenty ve stížnostech adresovaných zemské kanceláři. Na základě těchto majestátů královská kancelář rozhodla, že jednání pana Kašpara bylo neoprávněné a Kolínským má být pronájem zámeckých gruntů obnoven.

⁹⁸ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/ 49.

⁹⁹ NA, f. Zemské desky Praha, sign. 167 L 14, 168K 29 a 135 G 12.

Avšak už 3. července 1589 si měšťané znovu na jednání Kašpara Melichara stěžovali, tentokrát samotnému císaři, neboť pan Kašpar neoprávněně zabavil a na zámek odvedl několik obecních koní, kteří se pásli na zádušní louce.

3.2.4 Spory se záduším

Také se záduším měl rod Žerotínů spory, a to konkrétně se záduším ovčárským, sánským a novoveským¹⁰⁰. Tato záduší půjčovala některým členům Žerotínského rodu, jmenovitě Karlovi ze Žerotína, jeho synovi Kašparovi Melicharovi a zeti Karlovi z Říčan (jeho manželkou byla Karlova dcera Alena), nemalé finanční obnosy. „Ku potřebám JM výše psaných pánů půjčeno bylo od nadepsaných záduší, kteréžto sumy se sejde 17 set kop míšeňských.“¹⁰¹ Tyto půjčky měla záduší od Žerotínů řádně smluvně potvrzené („jistoty pod pečeti“), avšak v některou dobu¹⁰² tyto jistiny Kašparovi na jeho vlastní žádost vydali a očekávali splacení dlužné částky: „Že takové sumy sou z truhlic zádušních půjčené, kteréžto jistoty sme důvěrně na rozkaz JM urozeného pana pana Kašpara Melichara z Žerotína a témuž JM panu Kašparovi Melicharovi uvedli v ruce, nadějíce se, že nám pán sumu půjčenou oplatiti a navrátiti ráčí, čehož se jest nestalo a nám nic oplateno dosavad nebylo. Ale nejsouce žádostiví soudu, jakž v předešlé suplikaci naší též, v ponížené této žádosti VCM nejvejše pro Boha a milosrdenství svaté pokorně prosíme, poněvadž chudí a potřební lidé sme věrní poddaní VCM, že o tom urozenému panu Kašparovi Melicharovi své milostivé a laskavé poručení učiniti ráčíte, aby prohlídna k dobrému svědomí, jehož Bůh zpytoval jest, zase takovou sumu půjčenou bez dalších zaneprázdnění a outrat ... oplatiti ráčil.“¹⁰³ Protože k soudu mezi záduším a Kašparem Melicharem na přání postižených nedošlo, není znám ani výsledek tohoto sporu. Mezi listinami se nedochovala ani odpověď královské komory.

¹⁰⁰ Tato záduší spravovali Martin Letak a Václav Kutína, kostelníci záduší ovčárského, Matěj Dolejší a Bartoň Kautský, kostelníci záduší Nové vsi, Bartoň Kautský a Sloveš Václav a Izák, kostelníci záduší ze vsi Sán.

¹⁰¹ NA, f. SM, sign. Z22/ 137.

¹⁰² Listiny nejsou datovány, ale mluví o Kašparovi Melicharovi, tj. od doby kdy se roku 1579 ujal panství do roku 1591, kdy je odvedl.

¹⁰³ NA, f. SM, sign. Z 22/ 135 – 137.

Avšak vzhledem k tomu, že poměrně podrobné smlouvy vztahující se k navrácení kolínského panství císaři Rudolfovi, o žádném dluhu vůči záduší nehovoří, lze se domnívat, že došlo ke smírnému narovnání sporu a zapravení dluhu, ať už s nebo bez zásahu české komory.

3.2.5 Spor o městské hradby

Spor o městské hradby byl dalším z dlouhé řady konfliktů mezi Kašparem z Žerotína a kolínskými měšťany, a také jedním z těch několika málo pří, které byly oficiálně vyřešeny a ukončeny. Právo na hradby patřilo k těm privilegiím, která si každé město urputně bránilo.

Žerotínové na Kolínsku vynikali svou stavební aktivitou. Neměli ani jinou možnost, neboť už v zástavní smlouvě z 15. června 1556 je kolínský zámek označen jako „velice spustlej a pokojů k bydlení téměř žádných v nich není.“¹⁰⁴ Proto bylo již toho léta Karlovi z Žerotína k zápisné zástavní sumě 10.000 kop grošů českých připsána ještě částka 1.000 kop grošů českých na stavění, tj. na nutné opravy a stavby na zámku a panství kolínském. Při vyplacení zámku mu pak měla být tato částka spolu s hlavní sumou vyplacena.

Jak se zdá, tak tato suma nebyla na opravu zámku dostačující, protože už na sněmu, který se konal na podzim roku 1561 žádala ovdovělá Veronika z Lípy o navýšení této částky na prostavění o dalších 1.000 kop grošů českých „a též také dva životy na Kašpara Melichara a Jana Lukáše (tj. její syny) přidati.“¹⁰⁵ Král i stavy tuto její žádost vyplnili, a tak byla paní Veronice a jejím dětem zapsána do desk zemských 8. ledna 1562 částka 1.000 kop grošů českých a zástavní doba na kolínské panství byla prodloužena o dalších 10 let, počítajíc od smrti nejstaršího syna Karla z Žerotína Jana Jetřicha.¹⁰⁶

Ještě roku 1583 Kašpar Melichar ze Žerotína žádal císaře Rudolfa „s ohledem na zásluhy své a svého otce“ aby mu byla zvýšena částka na prostavění na Kolíně o další 4.000 kop grošů českých. Respektive zde o to jeho jménem žádal bratr Kašparovy manželky Elišky Jan Šlejnic ze Šlejnic,

¹⁰⁴ NA, f. DZV Praha, sign. 167 L 9. Srv. NA, f. SM, sign. Z 22/ 11.

¹⁰⁵ Sněmy české III. (1558-1573). Praha 1884, s. 69. K datu 1. října 1561.

¹⁰⁶ NA, f. DZV Praha, sign. 167 L 2. Srv. NA, f. SM, sign. Z 22/ 21.

JMC rada a landfojt Horních Lužic.¹⁰⁷ Rudolf jeho žádost schválil a 4.000 kop grošů českých mu připsal, ovšem se zpožděním až v roce 1585.¹⁰⁸

Celkově tedy Žerotínové na kolínském zámku a panství prostavěli, či přesněji k prostavění získali, částku 6.000 kop grošů českých. Navíc podle Vávry byla městská rada zpočátku těmto stavitelským aktivitám nakloněna a propůjčovala Žerotínům kámen na stavbu zdarma z městského lomu na skále za Labem.¹⁰⁹

Co tedy vlastně Žerotínové na Kolíně stavěli?

Renesanční přestavbu kolínského zámku započal Karel ze Žerotína a dokončil ji jeho syn Kašpar Melichar. Stavba probíhala mezi lety 1556 až 1584. Respektovala dispozice původní středověké stavby, tj. obdélníkový půdorys a rozsáhlé předhradí. Nový renesanční zámek měl důstojně representovat společenské postavení jeho zástavních držitelů. Pod vedením dosud neznámého stavitele získal hlavní palác rezidence zajímavou vrcholně renesanční podobu výrazně inspirovanou severoitalskou tvorbou. Nepříliš progresivní, ale přesto působivý charakter úpravy, která se zaměřila především na radikální změnu vnějšího vzhledu patrně ovlivnila skutečnost, že zámek Kolín byl formálně nadále majetkem královské komory.¹¹⁰

Podobu renesančního zámku lze rekonstruovat podle dochovaného, avšak neuskutečněného plánu na barokní přestavbu z roku 1726.

Zámecký komplex měl dvě palácová křídla, na východní a na západní straně, která svírala malé nádvoří, na severní straně uzavřené vysokou hradební zdí s přilehlou polygonální baštou. Nejvýznamnější je západní křídlo, v jehož přízemní části se zachoval průjezd s pozůstatky gotické věžovité brány opatřené klenbami a lunetami. Nad tímto průjezdem byla zámecká kaple a ve druhém patře, v místnosti s plochým stropem, byl zřejmě velký reprezentační sál. Na západním křídle se též dochovala část sgrafitové rustiky. Z východního křídla se do dnešní doby dochovala pouze část

¹⁰⁷ Sněmy VI.(1581-1585). Praha 1890, s. 465-468.

¹⁰⁸ NA, f. SM, sign. K 44/ 50. Dopis o schválení částky z 1. března 1585.

¹⁰⁹ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 144.

¹¹⁰ Renesance na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1530-1650. Praha 1999, s. 16.

klenutého přízemí s průjezdem. Severní část komplexu, kde se nacházela středověká kuchyně s dvojicí dýmníků, se nedochovala vůbec.¹¹¹

O negativní reakci měšťanů na přestavby kolínského zámku se zmiňuje August Sedláček v souvislosti s ničením městských hradeb. Kašpar Melichar se, jak se zdá, rozhodl rozšířit zámek o nové budovy, což ho někdy kolem roku 1580 přivedlo na myšlenku (vzápětí realizovanou) rozbít část městských hradeb. Tuto akci měšťané přirozeně považovali za narušení svých práv a privilegií a podali stížnost císaři Rudolfovi.¹¹²

V kolínském městském archivu je dochováno pouze rozřešení tohoto sporu, to jest rozhodnutí císaře Rudolfa II z 28. listopadu 1584. Zde se mluví o stížnosti měšťanů na Kašpara Melichara, „že by některá ta stavění a zvláště pak ta vystavění na zdi městské na škodu a ublížení městu Kolínu stavěti a beze vší odpornosti sobě osobovati a přivlastniti chtěl.“¹¹³ Rudolf jmenoval komisi, která podle všeho téměř čtyři léta celou záležitost prověřovala než došla ke konečnému stanovisku, že: „Ta stavení od pana Žerotína v nově postaveno, tak v celosti bez všeho boření zůstati mají ... a škodu, která se stala, pak pan z Žerotína nebo budoucí zámku držitelé ... tedyž vopraviti dáti mají.“¹¹⁴

Zdá se že tento spor o městské hradby byl také příčinou toho, že císař tak dlouho váhal se schválením částky čtyř tisíc kop grošů českých na prostavění, o které bylo výše zmíněno.

3.3.6 Spory s Židy

Do dlouhé řady problémů, které Žerotínové na kolínském panství měli, patří také spory s Židy. Židovská obec v Kolíně patřila už od konce 14. století k největším v českých zemích. Velký počet Židů usazených v Kolíně si můžeme vysvětlit především výhodnou a strategickou obchodní polohou Kolína. Kolín ležel na významné křižovatce obchodních cest a v jeho bezprostřední blízkosti leželo město Kutná Hora. Zde, stejně jako v ostatních

¹¹¹ Renesance na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1530-1650. Praha 1999, s. 25-26.

¹¹² Sedláček, August: Hradby, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900, s. 121-3.

¹¹³ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/60.

¹¹⁴ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/60.

horních městech Židé na základě zákazu císaře Maxmiliána I. z 6. srpna 1568 nesměli obchodovat.

Podle Vávry bylo do roku 1588 v Kolíně 27 osedlých Židů,¹¹⁵ a k roku 1603 tento počet stoupl na 31 osedlých Židů,¹¹⁶ kteří neměli k městu Kolínu žádné povinnosti. Vedle již zmíněných a víceméně symbolických povinností vůči zámku, bylo hlavní židovskou povinností odvádění vysoké daně do královské komory. Tato daň podle Vávry činila v roce 1618 průměrně 27 tolarů ročně na jednoho osedlého Žida.¹¹⁷

Židé byli majetkem královské komory, přičemž po roce 1527 pak správu nad nimi převzala nově zřízená komora česká, jejíž úředníci potvrzovali zvolené starší židovské obce.

V 16. století byli Židé už stabilně v Kolíně usazeni v Židovské ulici, která zaujímal prostor podél jihozápadního oblouku městských hradeb.

Po dvojím mandátu o vystěhování Židů z Čech (tedy v letech 1541 a 1557) byla situace mezi kolínskými Židy a měšťany, a také zámeckou vrchností, napjatá. Při druhém vyhoštění dostali Židé od krále lhůtu jednoho roku, aby mohli své peníze co měli na lichvách vyupomínati.¹¹⁸ A 5. prosince 1558 dostali kolínští měšťané od císaře Ferdinanda mandát, který jim povoloval nákup a prodej opuštěných židovských domů. Peníze z takto odprodáných domů měly být uschovány na kolínské radnici pro případ, že by se jejich židovský majitel vrátil a požádal o jejich vydání.¹¹⁹ Židé však zřejmě s odchodem z Kolína nijak nespíchali, byť na ně kolínští tlačili. Dokazují to ostatně listy, které adresoval arcikníže Ferdinand kolínským ještě v roce 1559, a kterými je napomínal, aby Židům v obchodech nebránili a nenutili je k odchodu, neboť jsou pod královskou ochranou.¹²⁰ Podle Vávry se Židé z Kolína odstěhovali teprve v roce 1561.¹²¹ Avšak ne nadlouho, protože už v roce 1564 jim Ferdinandův nástupce Maxmilián povolil návrat do Čech.

¹¹⁵ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 174.

¹¹⁶ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 179.

¹¹⁷ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 175.

¹¹⁸ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s.139.

¹¹⁹ SokA Kolín, f. AM Kolína, bez inv.číslo, sign. I/ 26.

¹²⁰ SokA Kolín, f. AM Kolína, bez inv.číslo, sign. II/ 25 a 27.

¹²¹ Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 139.

Do Kolína se navrátilo mnoho Židů, kteří přirozeně vyžadovali navrácení svých opuštěných domů. Řada těchto domů však již byla prodána a jejich noví křesťanští majitelé se bránili Židům jejich domy zpět odprodat bez patřičného zisku. Docházelo tak k řadě konfliktů.¹²²

A právě za této značně napjaté situace propuká spor mezi držitelkou a poručnicí kolínského panství ovdovělou Veronikou z Lípy a jednou z významných osobností kolínské židovské komunity Izdrahelem Noskem a jeho synem Šalomonem. Tento Izdrahel poslal koncem roku 1564 arciknížeti Ferdinandovi stížnost, ve které paní Veroniku obviňoval z kladení neoprávněných požadavků, které on coby přímý poddaný krále není povinen plnit. Rovněž prohlašoval, že mu táž Veronika dluží jakousi sumu peněz.¹²³ Jednalo se zde zřejmě o částku z prodeje Noskova domu z doby druhého židovského vystěhování. Peníze z této smlouvy však podle císařského příkazu měly být uschovány na kolínské radnici, a není proto jasné, proč z jejich zadržení obviňoval Nosek právě Veroniku z Lípy. Na napomenutí arciknížete Ferdinanda z 18. prosince 1564, aby Židům v jejich živnostech nezbraňovala,¹²⁴ reagovala Veronika z Lípy velmi emotivním dopisem datovaným ke 13. lednu 1565, a adresovaným nejvyššímu písaři panu Wolfovi z Vřesovišť, kde Izdrahela obviňuje, „že se k ní nenáležitě choval“ a „že ten bídnej bídník Izdrahel, ne z poručení jinejch než sám z sebe, chtějíc mne a dítkám mejm zle učiniti při JM arciknížecí pánu nás všech nejmilostivějším, tak jakž tomu prve navykl, mne nepravě a nedůvodně pomlouvá, chtěic mne s dítkami mejmi zvoškľiviti, nad čímž nemalou lítost nesu, však tu vieru ku pánu bohu mám, že JM mi list arciknížecí takovejme jeho nepravějme správám věřiti ani oslechu žádného místa neráčíc dáti,“ a zároveň vyčítá všechny zločiny, kterých se měl onen Žid kdy dopustit. „Týměř ve všem se lotrovsky choval, pak toho ještě nepřestává, nýbrž více a více se dopouští, před několika lety dával jednomu panu Loreckému 100 kop

¹²² Sborník z historie Židů na Kolínsku. Praha 1992, s. 28.

¹²³ Vycházím ze zmínky v dopisu Veroniky z Lípy, protože originál stížnosti jsem nenašla. NA, f. SM, sign. K44/ 53.

¹²⁴ NA, f. SM, sign. K44/ 53.

grošů českých, aby mu k vůli jakéhos Žida zabil, což jest on pan Loreckej, jakožto dobrej člověk učiniti nechtěl, a teď pak nyní ve Velimi dávno panu Jetřichovi z Kunovic, jak sem spravena s gruntu se vykradl i jinejch nenáležitejch věcí se dopustil. Zde pak v Kolíně i úhory některé chudé lidi o živnosti jich svejmi listmi připravil ... také i jiné vseckny židy proti mě pozdvihuje.“¹²⁵ V závěru dopisu pak paní prosí Wolfa o jeho přímluvu u arciknížete, aby ten nehodného Žida z města vypověděl.

Situace se však zřejmě příliš neuklidnila a ani rodina Nosků nebyla z města Kolína vypovězena, jak dokládá dopis Jindřicha staršího Materny z Květnice¹²⁶ z 29. července 1570 adresovaný podkomořimu království českého a poručníku sirotků Karla ze Žerotína v jedné osobě Burianovi Trčkovi z Lípy. Materna si v něm opět stěžuje na staré známé Izdrahela a jeho syna Šalomona Noskovy, kteří ostatní židovskou komunitu proti zámku bouří, a ta pak své povinnosti vůči zámku jen neochotně plní, „také by pánům sirotkům ten důchod stran Vás ucházel, neb by oni hned těch mas na zámek nenosili, než ledaskam jinam prodávali. Jakož již souc od toho starého Izdrahela a Šalomouna syna jeho posilnění a pozdvižení tak činiti začínající, že v ničem poslušni bejti nechtějí a mas těch na zámek dosti málo nosí, a jestliže co přinesou, tehdy ledajakou mrchu na poli nedomrlou, čímž by zas i čeládku snad potomně potráviti chtěli a neb dokonce potrávili. Druhé také majíc oni s lidmi poddanými sirotčími nemalé činiti, souce jim dlužni, nevím, jak by se na nich toho dluhu dobejvalo neb již komuž co z poddanejch dlužni sou, oplacovati se zbraňují, a na to, aby před komorou viněni byli, ukazují. Jakž oni nezbední sou, kdyby kterému z poddanejch co ublížili, komu by se na ně žalovati mělo. Nicméně i okolní dobří lidé stavu rytířského druhdy sobě nemálo o lidi poddané své do nich stěžují, jak s nimi zacházejí a ke škodám je i živnost svejmi židovskejmi spůsoby a lichvami připravují.“¹²⁷

¹²⁵ NA, f. SM, sign. K44/ 53.

¹²⁶ Maternové byli starý kolínský měšťanský rod. Jindřich byl věrným služebníkem rodu Žerotínů, paní Veronika z Lípy mu dokonce dala za manželku svou společnici pannu Elišku z Vartemberka. Od roku 1571 vedl Jindřich Materna hlavní správu panství kolínského. Srv. Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 144.

¹²⁷ NA, f. SM, sign. K44/ 9.

K povinnostem Židů vůči zámku patřilo, mimo zmíněné nošení masa, také placení tří kop grošů při každém obnovování židovské rady starších. Rovněž se mluví o jakémisi starodávném zvyku platby 2 kop grošů na zámek při svatém Janu.¹²⁸

Vztahy mezi zámkem a Židy se zřejmě vyhrotily natolik, že česká komora zvažovala odebrání správy nad Židy od zámku, a přivtělení těchto pravomocí k městu Kolínu, jak ukazuje Maternova prosba, aby toho nečinili: „Na místě JM dotčeného pana poručníka prosím, že těch Židů kolínskejch od zámku Kolína odtrhovati a jinam jich k spravování porážeti neráčíte, poněvadž tak nebožtíkovi panu Karlovi z Žerotína zastavení a k spravování postoupení sou.“¹²⁹

Jak se zdá, nakonec se situace mezi zámkem a Židy uklidnila. Zda byla odbojná rodina Nosků z Kolína skutečně vypovězena prameny neukazují. Na konci 16. století dokonce došlo i k navázání obchodních vztahů mezi kolínskými Židy a zámkem, neboť správa zámku začala od Židů odebírat dobytčí maso¹³⁰ pro služebnictvo a krmení nizozemských loveckých psů, a totéž od počátku 17. století činila i správa zámku v Poděbradech.¹³¹

3. 3. 7 Spor o ves Starý Kolín

Nejrozsáhlejším sporem, který Žerotínové s kolínskými měšťany vedli, byla pře o ves Starý Kolín, tedy předměstí Kolína, které bylo od samotného města vzdáleno asi půl míle.

Když roku 1556 Karel z Žerotína panství přebíral, zastavil mu král Ferdinand pouze lidi osedlé a statky na Starém Kolíně, nikoli platy z této vesnice. Tyto platy – jednalo se o částku 29 kop 32 grošů ½ denáru českých placených každoročně o svatém Martině¹³² - náležely kolínské obci.

¹²⁸ Sborník z historie Židů na Kolínsku. Praha 1992, s. 29.

¹²⁹ NA, f. SM, sign. K44/ 9.

¹³⁰ Tento obchod s masem byl v podstatě nelegální, neboť podle dohod z roku 1572 směli Židé mít pro svou potřebu masa pouze čtyři řezníky a prodej masa Židy byl zakázán pod pokutou 1 kopy grošů českých a zabavení toho masa. Srv. Sborník z historie Židů na Kolínsku. Praha 1992, s. 32.

¹³¹ SokA Kolín, f. AM Kolína, sign. FI. Srv. Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888, s. 177.

¹³² NA, f. SM, sign. Z 22/77.

Toto zvláštní uspořádání nastalo už v roce 1547. Po účasti na stavovském odboji byla královská města přísně potrestána, a mezi nimi i Kolín. Kolínští byli 26. července 1547 potrestáni odebráním všech svých privilegií, šosovních dvorů a vesnic, včetně vsi Starého Kolína. Po velkých prosbách a nářcích měšťanů král Ferdinand obci 23. června 1549 šosovní platy (lózunky) ze Starého Kolína opět vrátil, avšak ponechal si vrchnost nad starokolínskými poddanými. A právě tuto část Starého Kolína, tedy bez platů, pak Ferdinand 21. srpna 1556 zastavil Karlovi ze Žerotína.¹³³

Ovšem již v roce 1559 byli kolínští o tyto své platy připraveni a na zámek je začal vybírat Karel ze Žerotína. To se měšťanům nelíbilo, a proto také podali stížnost na českou komoru. Rovněž od této doby kolínští zadrželi odvádění komorních platů, hájíce se tím, že bez starokolínských platů nemají jak shromáždit dostatek peněz na komorní platy.¹³⁴ Než mohla komora na vzniklou situaci reagovat, Karel ze Žerotína roku 1560 zemřel.

Kolínští se však nevzdali a rozhodli se uplatnit svá práva také vůči nové poručnici a čerstvé vdově Veronice z Lípy. Ta byla proto obeslána k soudu, který se konal o postních dnech léta 1565. Avšak „nežli k slyšení přišlo, ona Veronika z Lippy obeslaná, prostředkem smrti z tohoto světa sešla.“¹³⁵

Kolínští však zřejmě atakovali komoru svými suplikacemi i nadále, neboť 21. dubna 1567 byli k zemskému soudu obesláni kolínští sirotci po Karlovi z Žerotína.¹³⁶ Tento soud se konal v květnu roku 1567, avšak otázka platů starokolínských nepřišla, jak se zdá, vůbec na pořad jednání, neboť v dubnu roku následujícího 1568 poslali kolínští na komoru novou suplikaci ohledně těchto zadržovaných platů, a ani zde neopomněli zdůraznit, že komorní platy stále zadržují a zadržovat budou, dokud nebude jejich problém vyřešen. Tyto komorní platy zasílané dvakrát ročně k úřadu podkomořího činily 98 kop 31 ½ groše o svatém Jiří a 40 kop grošů o svatém Martině vše českých.¹³⁷

¹³³ NA, f. SM, sign. Z22/ 9. Přepis majestátu z 21.8.1556.

¹³⁴ NA, f. SM, sign. K 44/55.

¹³⁵ NA, f. SM, sign. K 44/62.

¹³⁶ NA, f. SM, sign. K 44/62.

¹³⁷ NA, f. SM, sign. K 44/56.

V roce 1575 byla ke komornímu soudu obeslána rovněž toho času poručnice sirotek a kolínského panství paní Alena Říčanská. Ta se však tohoto soudu odmítla zúčastnit, omlouvajíc se nedostatkem času a obeznámeností s případem. „Nemoha tak kvapně a spěšně těch pánů a přátel, kteříž mě k radě přidání a nařízení sou shledati, abych jim o té věci oznámila.“ Tedy ani tentokrát nedošlo k vyřešení celé situace a zámečtí i nadále neoprávněně vybírali platy starokolínské, na což si měšťané znovu stěžovali roku 1575.¹³⁸

Roku 1577 byl ke komoře obeslán nejstarší syn Karla z Žerotína Jan Jetřich. Avšak i on se odmítl soudu zúčastnit a použil stejnou omluvu jako předtím jeho sestra – nedostatek času na přípravu a projednání případu s přáteli.¹³⁹

Roku 1580 císař rozhodl situaci řešit jinak a na zemském sněmu si v únoru vymohl od všech tří stavů povolení, aby: „Císař jako král český pro dobré Hor Kutných o některé grunty k panství kolínskému náležející směnu mohl učiniti s purkmistrem a obcí Kolínem nad Labem.“¹⁴⁰ Tato jednání se týkala mimo jiné také vsi Kolína nad Labem, respektive jeho platů. S nastalou situací byl seznámen také nový držitel kolínského panství Kašpar Melichar z Žerotína, jak vyplývá z dopisu z 1. března 1580. Kašpar Melichar byl zřejmě svým švagrem Janem z Šlejnic ústně seznámen nejen s rozhodnutím císaře, ale s celou podstatou sporu o starokolínské platy. Z dopisu však vyplývá, že zřejmě neprojevil přílišné pochopení pro situaci měšťanů, neboť je zcela jasně přesvědčen, že právoplatným vlastníkem starokolínských platů je on. „Tomu, aby měšťané starokolínští o můj Starej Kolín jakou smlouvu, pokudž mě zastaven a postoupen a jeho v držení a užívání sem, s kým a proti mé zástavě na škodu mou činiti měli, místa nedávám a není jejich Starej Kolín.“¹⁴¹ Mezitím však byla uzavřena smlouva mezi císařem a kolínskými měšťany. Císař Kolínským velkoryse odpustil jejich dluh na komorním platu, který byl

¹³⁸ SokA Kolín, f. MA Kolín, sign. IV/ 49.

¹³⁹ NA, f. SM, sign. K44/ 55.

¹⁴⁰ Sněmy české V. (1577-80). Praha 1887, s. 667. Zápis z 6. února 1580.

¹⁴¹ NA, f. SM, sign. Z 22/ 17.

jimi mezi lety 1559 až 1580 zadrženi, a proti tomu purkmistr a konšelé „pro pohodlí a ferduňk i také dobré a užitečné Kutných Hor, jakožto klenotu zemskému, postoupili a tímto listem postupujeme ves naši šosovní Starý Kolín, kteráž od starodávna za jedno předměstí města našeho počítána a držána byla ... a to se všemi též vsi lidmi osedlými též to ... rodilými, anebo z těch gruntů starokolínských zběhlými, s platy peněžitými a lózunky na týchž lidech stálejší i také běžnými fúrami, robotami, se dvěma krčmami, poddacím kostelním, s lesy, lukami, porostlinami, s luhy, s Labem a potokem Krejcarem, což toho koliv k též vsi od starodávna náleželo, s jezery a rybníčkem semanem, a tak se vším všelijakým k tomu příslušenstvím, s plným panstvím tak, jakž sme toho sami pořádně bez odporu a naříkání v držení a užívání bejvali, tak jak od nás a obce naší na ty všecky platy registra důchodní odevzdána jsou, nic sobě tu ani budoucím naším dále nevyměňující, krom toliko samého toku a náhonu vody na rybníky řečné Starej a Novej a jiné všelijaké potřeby.“¹⁴² Tak měly být platy starokolínské převedeny na Kutnou Horu. Ovšem jak se ukázalo, žerotínští páni tuto smlouvu nerespektovali a dále vybírali starokolínské platy na zámek, ač zemský soud v roce 1585 rozhodl ve prospěch kolínských.¹⁴³

Otázka platu starokolínských tak byla vyřešena až při postupování panství kolínského císaři Rudolfovi. Během tohoto předávání byl poděbradským hejtmanem Kryštofem Mettychem z Čerova a Kličíně vypracován podrobný seznam pohledávek vztahujících se k hospodaření na kolínském panství. Jednou z pohledávek byly také zadržené platy starokolínské, které zámečtí páni neoprávněně vybírali od roku 1559 až do léta 1591. Tato částka se za 32 let při ročním svatomartinském platu 29 kop 32 grošů 1 ½ denárů vyšplhala na 945 kop 10 grošů a 6 denárů, vše českých.¹⁴⁴

Někdy během roku 1592 – list se nedochoval – byl Kašpar Melichar obeslán před komorní soud, který měl definitivně dořešit otázku starokolínských platů, a tím také vyplacení kolínského panství. Kolínské

¹⁴² NA, f. SM, sign. Z 22/ 182-184.

¹⁴³ NA, f. SM, sign. Z 22/ 99.

¹⁴⁴ NA, f. SM, sign. Z 22/ 183.

panství nyní spravoval královský hejtman poděbradský a kolínský Kryštof Mettych z Čerova a na Kličině.

Jak se ukazují dochované suplikace, chtěl se Kašpar Melichar komornímu soudu s císařem vyhnout.¹⁴⁵ Kašpar Melichar, připomínajíc věrných služeb svých a svého otce Karla, žádal císaře Rudolfa, aby od soudu upustil: „Aby JMC od tý rozepře, kterouž JM s ním o platy starokolínské při slavném soudu komorním jmíti ráčí, upustiti a jemu takovou sumu zadržalou darovati ráčila.“¹⁴⁶ Rudolf ovšem Kašparovi tuto sumu rozhodně darovat neráčil a na Žerotínovu suplikaci vůbec nereagoval, a proto přišel Kašpar Melichar s novým návrhem a to tím, aby Rudolf či česká komora dlužnou částku strhli z peněz sirotčích, které má Kašpar Melichar na Kolíně dosud nevyzvednuté, a kterých je přes 3.000 kop míšeňských (tedy 1.500 kop českých).¹⁴⁷

Ani tato možnost císaři Rudolfovi zřejmě nevyhovovala. Nakonec došlo k smírnému srovnání sporu a částka, kterou Kašpar Melichar dlužil, byla stržena ze sumy, za kterou od něj císař roku 1592 odkoupil dvůr a ves Křechoř. Tedy z částky 6.000 kop míšeňských za křechořský dvůr byla stržena částka 1.890 kop míšeňských, což bylo pro císaře podstatně výhodnější, než strhnout Kašparovi peníze z sumy peněz sirotčích, protože tyto peníze měly být odváděny Kašparovi po ročních splátkách 130 kop grošů českých počnouc od roku 1593.¹⁴⁸ Pro českou komoru bylo jistě snazší dát dohromady jednou ročně částku 130 kop českých grošů než najednou dát Kašparovi jako první splátku za Křechoř 1000 kop grošů českých.¹⁴⁹

¹⁴⁵ NA, f. SM, sign. Z 22/ 160-161, 170-175 a K 44/ 55.

¹⁴⁶ NA, f. SM, sign. Z 22/ 172.

¹⁴⁷ NA, f. SM, sign. Z 22/ 174.

¹⁴⁸ NA, f. SM, sign. Z 22/ 58.

¹⁴⁹ NA, f. SM, sign. Z 22/ 33.

4. Konec působení Žerotínů na Kolíně a odvedení kolínského panství

Podle znění původní smlouvy o zastavení kolínského panství měli Žerotínové právo a nárok toto panství držet ještě 10 let po vyjití života, tedy po smrti syna Karla ze Žerotína (což mohl být nejstarší syn Jan Jetřich nebo skutečný držitel kolínského panství Kašpar Melichar ze Žerotína).¹⁵⁰ Přesto však bylo panství vyplaceno o mnoho let dříve. Jako iniciátora tohoto předčasného vyplacení panství označuje Vávra císaře Rudolfa, kterému došla trpělivost s neustávajícími spory mezi žerotínskými pány a kolínskými měšťany. Další možností je, že sám Kašpar Melichar chtěl získat zpět zástavní peníze, aby je mohl investovat do svého druhého, a především dědičného panství na Nových Dvořích, se kterým měl také daleko méně obtíží než s panstvím kolínským. Osobně se přikláním k první možnosti, neboť jak průběh odvádění panství ukazuje, neměl císař Rudolf rozhodně nazbyt hotových peněz, ale přesto se velmi snažil peníze na vyplacení panství sehnat včas, a to často na úkor svých ostatních komorních statků.

Smlouva o převodu zastaveného kolínského panství byla mezi císařem Rudolfem a Kašparem Melicharem ze Žerotína uzavřena v pondělí 25. ledna 1591. „Pan Kašpar Melichar z Žerotína jeho MC panství kolínské s jeho příslušenstvím a se všemi vesnicemi k těmž panství kolínskému náležitejmi, což koliv někdy panu Karlovi z Žerotína s tím zámek Kolínem zastaveno, anebo od pána k tomu vyplaceno bylo, a jakž se to panu Kašparovi na díl dostalo, též s příslušenstvím, při zámku ležícími s rybníky, mlejny, s lidmi osedlými i neosedlými, neb z těch gruntů zběhlými, též i s těmi svršky a nábytkem, jakž inventář starej ukazuje ... jest zaouplna má postoupiti a všecky majestáty na touž zástavu zámku Kolína s jeho příslušenstvím svědčící JMC navrátiti, proti čemuž JMC panu z Žerotína 65.000 kop míšeňských za sumu zápisnou, za život i léta na tom panství kolínském

¹⁵⁰ To také ukazuje výpis z majestátů na panství kolínské. „Teprve po smrti Kašpara Melichara z Žerotína i po vyjití 10 let to zboží k výplatě přijíti má.“ NA, f. SM, sign. Z 22/ 20.

zapsána ráčí míti odvésti a dáti.“¹⁵¹ Tato částka měla být Kašparovi odvedena v několika termínech. Nejprve při samotném předání panství měla být odvedena částka 5.000 kop míšeňských v hotovosti, zbylých 60.000 kop pak mělo být rozděleno mezi dvě splátky. Tj. 35.000 kop o svatém Jiří tedy 23. dubna 1591 a 25.000 kop o svatém Havle tedy 16. října roku 1591. Tyto částky měly být mezi půlročními splátkovými dobami navýšeny o příslušný běžný úrok. Pro pohodlí Kašpara Melichara rovněž smlouva nabízela možnost, vyplatit předem ze svatojiřské splátky jako závdavek („na vejrožek“) částku 15.000 kop, a to „ode dne postoupení panství kolínského ve dvou nedělích pořad zběhlých s ourokem, což by z tý sumy 15.000 kop míšeňských od svatého Havla pominulého až do téhož času sešlo, ráčil dáti vyčísti“¹⁵² Za vyplacení částek v daném termínu a v plné výši ručil císař jedním ze svých komorních statků, panstvím chlumeckým, které bylo Kašparovi Melicharovi podmíněčně zapsáno do zemských desk. V případě nedoplatení výše zmiňovaných částek by mu toto panství dědičně připadlo. Po doplacení zástavní částky byl tento zápis na panství chlumecké z desk zemských opět vyňat.

Císař rovněž daroval Kašparovi z lesů kolínského panství větší množství dřeva¹⁵³, které měšťané kolínští byli povinni zdarma dopravit na jeho novodvorské panství.

Také částky, který vybrali Žerotínové až do doby odevzdání panství, byly Kašparovi Melicharovi ponechány.

Při samotném předávání panství měla být jmenována komise, která měla za úkol celé panství projít a podle starého inventáře zkontrolovat, zda některé svršky nechybí. Pokud by chyběly, tak jejich úhrnná cena měla být odečtena z poslední svatohavelské splátky

Z kolínského panství pak si Kašpar Melichar vymínil osm vesnic, jejichž držení mu bylo smluvně potvrzeno na pět let. Z těchto vesnic byli poddaní povinni po dobu nejméně jednoho roku odebírat z kolínského zámeckého

¹⁵¹ NA, f. SM, sign. Z 22/ 23.

¹⁵² NA, f. SM, sign. Z 22/ 23.

¹⁵³ Konkrétně se jednalo o „60 dubů dobrejch na trámy, 60 dubů menších a 60 borovic dobrech.“

pivovaru pivo, a za to měl Kašpar Melichar z tohoto pivovaru dostat „dva sudy piva předního dobrého bílého, sud piva společního a tři sudy piva řídkého.“¹⁵⁴ Dále si Kašpar Melichar vymínil na pět let držení nedávno skoupeného a vystavěného dvora Křečhoř.

Poslední výminkou byl zámecký špejchar, který si do užívání na dva roky vymínila manželka Kašpara Melichara Eliška ze Šlejnic.¹⁵⁵

Už 2. února 1591 jmenoval císař komisi, která měla dohlížet na předání panství kolínského. Jejími členy byli: poděbradský hejtman Krištof Mettych z Čerova a na Kličině, který se měl stát také novým kolínským hejtmanem, a pod jehož správu mělo být panství kolínské převeden a hejtman na panství pardubickém Václav Chotek z Chotkova. Tato komise někdy po tomto datu přijela na Kolín, kde uskutečňovala převod kolínského panství, o čemž pak podala královské komoře písemně podrobnou zprávu.¹⁵⁶ Komise přijela do Kolína už v pondělí 8. února a ihned se vypravila na zámek, kde bylo jejím bezprostředním úkolem zpečetit smlouvu o předání panství a tu pak spolu s majestáty na kolínské panství postoupit k rukám císaře Rudolfa. Protože však tato komise neměla u sebe potvrzení, že chlumecké panství bylo skutečně jako záruka vloženo do desk zemských, odmítl Kašpar Melichar smlouvu podepsat. Byl vypraven posel do Prahy, který ještě té noci přivezl výpis z desk zemských. Téhož rána se pak komise na kolínský zámek vrátila, Kašpar Melichar smlouvu podepsal a převedl tak správu kolínského panství na poděbradského hejtmana Kryštofa Mettycha.

Kryštof Mettych také odevzdal Kašparovi při převzetí panství oněch domluvených 5.000 kop grošů míšeňských. Tyto peníze podle rozkazu císaře získal z poděbradské sirotčí pokladny, a aby tyto poděbradští sirotkové nestrádali, měly jim být tyto peníze navraceny z příštího vybraného posudného.¹⁵⁷ Zdá se, že Kryštof Mettych nebyl získáním hejtmanství nad kolínským panstvím příliš nadšen, jak také naznačoval v dopisech na

¹⁵⁴ NA, f. SM, sign. Z 22/ 23.

¹⁵⁵ NA, f. SM, sign. Z 22/ 89-90.

¹⁵⁶ NA, f. SM, sign. Z 22/ 61. Dopis je adresován české komoře s datem na Kolíně 11. února 1591.

¹⁵⁷ NA, f. SM, sign. Z 22/ 88.

komoru: „I ačkoli prvý dosti práce a zaneprázdnění s panstvím poděbradským mám, však hlediž se všelijak jakožto věrný poddaný JM poslušně chovati, až do dalšího JM nařízení takovou práci jsem k sobě přijal i sámž se naděje, že JMC v brzkém čase takové panství k opatrování někomu jinému milostivě poručiti ráčí, mou pak bedlivostí a pilností mezi tím při vyhledávání JMC lepšího a užitečnějšího dobrého na témž panství mi ujítí nemá“¹⁵⁸ Z panství poděbradského sebou Kryštof Mettych přivezl jednoho ze svých služebníků Jiříka Sokolského, kterého pověřil správou pivovaru a přijímáním důchodů.

Komise pak v následujících dnech prověřila, zda se na panství nacházejí všechny svršky a příslušenství, které byly uvedeny ve starém inventáři z roku 1555. Na místě byly vypracovány dva seznamy chybějících věcí. To, čeho se nedostávalo, zaplatil Kašpar Melichar poděbradskému hejtmanovi v hotovosti. Zaplacená částka činila 149 kop 48 grošů míšeňských (tj. 74 kop 44 grošů českých). Případně tyto věci nahradil vlastními, dovezenými z novodvorského panství. Další část svršků a například obilí přislíbil Kašpar Melichar v nejbližší době dodat, tyto věci pak také byly uvedeny a zpečetěny v seznamu přiloženém k inventáři a odeslané na královskou komoru.¹⁵⁹

Po zhodnocení panství došla komise k závěru, že panství je velmi sešlé a svršky opotřebované a potřebují nutné opravy: „Hospodářství pak všecko předně na stavení veliké správy potřebuje a svrškové velmi sešli a spotřebováni jsou. Koňové pak tažní do konce nehodní se nacházejí, neb na pořad staří hubení chromí a slepí jsou. Takže s velkým nákladem a těžkou prací pana hejtmana to v lepší řád uvedeno, a jiní svrškové na místo sešlých spravení bejti musí“¹⁶⁰

Další probíranou záležitostí byla otázka věna manželky Kašpara Melichara, paní Elišky ze Šlejnic, neboť císař Rudolf se obával, aby paní Eliška v budoucnu své věno nechtěla vymáhati na panství kolínském, a proto měla komise zajistit převedení tohoto věnného ručení na Nové Dvory.

¹⁵⁸ NA, f. SM, sign. Z 22/ 89.

¹⁵⁹ NA, s. SM, sign. Z 22/ 80-81.

¹⁶⁰ NA, f. SM, sign. Z22 / 61.

Během práce komise projevil Kašpar Melichar zájem právě o onu možnost vyplacení částky 15.000 kop míšeňských do dvou týdnů od předání panství. O tom však komise nebyla informována.

Otázku těchto 15.000 zavedení už řešil samostatně nový hejtman Kryštof Mettych, který kolem těchto peněz vedl rozsáhlou korespondenci jak s českou komorou, tak s hejtmany sousedního panství, kterým bylo rovněž přikázáno se na shromáždění potřebné částky podílet. Největší díl této sumy, tj. 10.000 kop míšeňských, vybral Kryštof na rozkaz Rudolfa z pardubické sirotčí pokladny od hejtmana Václava Chotka z Chotkova, opět s příslibem, že částka bude nahrazena v budoucnu vybraným posudným.¹⁶¹ Na shromáždění zbylé částky se podíleli chlumecký hejtman Zigmund Burjanovský částkou 3.000 kop míšeňských, přerovský hejtman Michal Albrecht 500 kopami míšeňskými, již zmiňovaný pardubický hejtman Václav Chotek dalšími 500 kopami míšeňskými „a naposledy sirotčí písař brandýského panství (tj. panství Brandýsa nad Labem) 1.000 kopami míšeňskými.¹⁶² Tato částka pak byla Kašparovi Melicharovi předána o svatém Matěji Apoštolu spolu s úrokem, který „od svatého Havla (16. října 1590) až do pondělka po sv. Matěji (1. března 1591) z těch 15.000 kop míšeňských 160 kop 42 grošů 6 denárů vše českých sjíti má.“¹⁶³

Další částku bylo nutno shromáždít do svatého Jiří, a tato činila tedy 20.000 kop míšeňských. Zdá se, že shromažďování předchozí sumy císaře finančně vyčerpalo a s sehnáním následující sumy měl zřetelné problémy, neboť ještě v sobotu po svatém Marku, tedy až 1. května, píše naléhavě žádosti hradeckému a dobříšskému hejtmanovi, úředníku na Malešově a dalším, že: „Před vyjitím dvou nedělí po svatém Jiří na vejplatu panství Kolínského 20.000 kop míšeňských panu Kašparovi Melicharovi z Žerotína položiti má i nemaje jeho milost takové sumy až dosavad zaouplna

¹⁶¹ NA, f. SM, sign. Z 22/ 90.

¹⁶² NA, f. SM, sign. Z 22/ 91-92.

¹⁶³ NA, f. SM, sign. Z 22/ 97.

shromážděné, žádá tyto výše jmenované o půjčení peněz z jejich pokladen sirotčích, tam kde je to možné.“¹⁶⁴

Nakonec se podařilo sumu 20.000 kop míšeňských shromáždit a Kašparovi Melicharovi proti kvitanci odvést, jak píše Kryštof Mettych v dopise z 6. května 1591 na českou komoru: „Od hejtmanů JMC z panství pardubického, chlumeckého, přerovského, lýšského¹⁶⁵ a též od pana Simeona z Wildersdorfu z panství Brandýského peněz sirotčích 15.000 kop míšeňských proti kvitancím mým k sobě přijavše, ano již panství poděbradského 5.000 kop míšeňských, též z peněz sirotčích vzíti a na Kolín svésti davše, zase jsem urozenému panu Kašparovi Melicharovi z Žerotína takovou sumu zaouplna totiž 20.000 kop míšeňských i s úrokem pololetním z té sumy v českých, jehož 600 kop míšeňských učinilo a vedle poručení VM z panství poděbradského 400 kop míšeňských a z panství kolínského 200 kop míšeňských vzato proti dostatečné kvitanci na JMC pána nás všech nejmilostivějšího svědčící,¹⁶⁶ poněvadž v sobotu před tím pana z Žerotína doma nebylo, a do toho dne se odložilo, odvedl a vyčetl.“¹⁶⁷ A to i s úrokem z této částky, který činil 375 kop grošů českých, tedy 750 kop míšeňských.

Nyní zbývalo vyplatit o svatém Havle poslední část zástavní sumy 25.000 kop míšeňských a úrok z této částky, který činil 375 kop grošů českých, tedy 750 kop míšeňských.¹⁶⁸ Podle instrukcí české komory Kryštofu Mettychovi byly peníze shromažďovány se značnými obtížemi. 1400 kop míšeňských získal Kryštof prodejem dvou hájů nad vsí Solopysky do dědičného držení a také odstoupením dvou poddaných ve vsi Opatovice Pavlovi Hrábáně na Pečkách.¹⁶⁹ 3000 kop grošů míšeňských vyzdvihl Mettych

¹⁶⁴ NA, f. SM, sign. Z 22/ 110.

¹⁶⁵ Hejtmanen Václav Záluzský, který v dopise z 6. května 1591 informoval nejvyššího hejtmana Hertvika Žejdlíře ze Zvoleněvsí a Chocně, že se mu podařilo shromáždit požadovaných 800 kop míšeňských, a to 243 kop 11 grošů českých z peněz sirotčích a 156 kop 49 grošů českých z posudného, a vyjádřil naději, že tyto peníze budou na Lysou vráceny, neboť v sirotčí pokladně už zbývá pouhých 100 kop grošů českých Neopomněl si rovněž postěžovat na nezbedného písaře jakéhosi Ezechiela Lopatského, který ze sirotčí pokladny zpronevěřil 31 kop a 30 grošů českých. NA, f. SM, sign. Z 22/ 132.

¹⁶⁶ Tedy už 4. května.

¹⁶⁷ NA, f. SM, sign. Z 22/ 113.

¹⁶⁸ NA, f. SM, sign. Z22/ 110.

¹⁶⁹ NA, f. SM, sign. K44/ 23.

z důchodů poděbradského panství¹⁷⁰ a dalších 1.000 kop míšeňských z důchodů na panství kolínském.¹⁷¹ Kde byla získána zbylá suma není známo, korespondence s královskými hejtmany na komorních statcích o dalších výpůjčkách ze sirotčích či důchodních peněz nevypovídá. Je velmi pravděpodobné, že částka byla nakonec v úplnosti předána, o čemž svědčí záznam české komory, že tyto peníze na místě Kašpara Melichara převzal jeho bratr Jan Jetřich z Žerotína.¹⁷² Samotná kvittance ovšem chybí.

Už v září (12.) roku 1592 odprodal Kašpar Melichar císaři také ves a dvůr Křečhoř, „kteréhož podle vejminku v smlouvě s JMC v pondělí po sv. Fabiánu a Šebestiánu minulého 91 léta o panství kolínské učiněné od téhož času do pěti let pořad zběhlých užívati měl prodal s rolemi, lukami ... zahradami, s pastvištěmi, s haltýři, s hájkem, se třemi chalupami k témuž dvoru náležícími, z nichž se ročně 3 kopy grošů českých ouroků platí, i se vším a všelijakými k témuž dvoru příslušenstvím ,jakž jest toho sám v držení a užívání byl, nic v něm nevymíňujíc osobě dědicům i budoucím svým nepozůstavujíc, též s těmito svršky 12koní s nádobím, což k zapřažení náleží, dva vozy, dva pluchy, tři brány, 20krav dojných a bejk, 20sviní s prasaty, 20 husí, 17slepíc, obilí na zimu osetí všeckno, 8 kop mandelů pšenice v snopích, 1 ½ kopy mandelu žita, též 1 ½ kopy mandelu ječmene, 10 kop mandelů prosa, 28 vozů hrachu, seno a otava, což toho ve dvoře jest,“ za 6.000 kop míšeňských. Tyto peníze byly též rozděleny do splátek. Hotově dostal Kašpar Melichar pouhých 110 kop míšeňských. Při svatém Jiří 1593 3.000 kop a při svatém Havle 1593 1.000 kop, vše míšeňských. Zbylá částka, tedy 1.890 kop byla použita na zapravení dluhu, který po Kašparovi Melicharovi zbýval na kolínském panství, konkrétně se jednalo o sumu zadržných platů starokolínských.¹⁷³

Poslední finanční položkou na kolínském panství byly sirotčí peníze. Po potrestání stavovského odboje roku 1547 si král Ferdinand ponechal na

¹⁷⁰ NA, f. SM, sign. Z 22/ 178.

¹⁷¹ NA, f. SM, sign. K44/ 24.

¹⁷² NA, f. SM, sign. Z 22/ 178.

¹⁷³ NA, f. SM, sign. Z 22/ 33.

kolínském panství právo odúmrti, které pak spolu s jiným zastavil Karlovi ze Žerotína. Právním Žerotínů na Kolíně bylo brát peníze, které zůstaly po sirotcích „zběhlejších, zemřelejších a zle se chovalejších.“ Jak ukazuje výťah z sirotčích register pořízený ke konci roku 1590, vyzvedl pán z Žerotína v letech 1556 až 1590 2.460 kop groš a 5 ¼ denáru a k vyzdvižení mu po převedení panství na gruntech zůstalo 1.766 kop 46 grošů, přičemž ze vsí Nová Ves, Křečhoř, Opatovice, Libodřice bylo na rychtě novoveské vyzdviženo 936 kop 48 grošů a k vyzdvižení zůstalo 270 kop 46 grošů 3 ½ denáru. Ze vsí Ovčáry, Sendražice, Hradištko, Lžovice, Bejchory a Lhota na rychtě ovčárské bylo vyzdviženo 270 kop 46 grošů 3 ½ a k vyzdvižení ještě zůstalo 715 kop 32 grošů. A ze vsí Sány, Podbřezí, Kanín, Vosek a Opolany na rychtě sánské bylo vyzdviženo 461 kop 51 grošů 5 ¼ a k vyzdvižení ještě zůstalo 390 kop 27 grošů 3½ denáru, vše českých grošů. A ze vsi Starý Kolín na starokolínské rychtě bylo vyzdviženo 412 kop 42 grošů a k vyzdvižení ještě zůstalo 390 kop.¹⁷⁴ V dopisech však už Kryštof Mettych operuje s částkou 1.781 kop 1 groš český. Rozdíl tedy činí 14 kop 15 grošů českých. Odkud tyto peníze navíc pocházejí? Jednou z možností je, že došlo k omylu či přehlédnutí v účtech. Dále se nabízí vysvětlení, že od doby sepsání tohoto výpisu ze sirotčích knih na konci roku 1590 do předání panství 25. ledna 1591 došlo k navýšení této částky prostřednictvím úmrtí, zběhnutí či špatného chování některého ze sirotků nebo úmrtím některého u poddaných, který nezanechal závěť.

Už počátkem února 1591 si měšťané a poddaní kolínští stěžovali novému hejtmanovi, že Kašpar Melichar ubíral peníze po zemřelých neoprávněně a vždy, když dotyčný neměl sepsanou závěť. „Čili jako pan z Žerotína, na kteréhož veliký slzivý naříkání jest, že bratr po bratru a sestra po sestře, když dědicův nezůstavili, děditi nedal, nýbrž takovou odúmrtí sobě přivlastňoval, řídití mám, jak bych se v příčině té chovati mohl, že mne praviti ráčíte žádám.“¹⁷⁵

¹⁷⁴ NA, f. SM, sign. Z 22/ 49-58.

¹⁷⁵ NA, f. SM, sign. Z 22/ 89.

Císař Rudolf však rozhodl, že tyto peníze budou Kašparovi Melicharovi vyplaceny a právem mu náleží, jak ukazuje časový rozvrh vyzvednutí jednotlivých sum sirotčích peněz, který v dubnu (17.) roku 1592 odeslal Kryštof Mettych na českou komoru. Podle tohoto rozvrhu vyzdvihl z celé sumy 1.781 kop 1 groš českých v roce 1591 Kašpar Melichar 281 kop 13 grošů českých a v roce 1592 to bylo 122 kop 19 grošů českých. Celkově tak bylo odvedeno 403 kop 32 grošů českých a k odvedení zůstalo 1.377 kop 29 grošů. Tato částka měla být Kašparovi odváděna v ročních splátkách po 130 kopách grošů českých, vždy o soudě zemském počnouc rokem 1593.¹⁷⁶

¹⁷⁶ NA, f. SM, sign. Z 22/ 58.

5. Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila na působení rodu Žerotínů na kolínském panství. Tomuto tématu zatím nebylo v historických kruzích věnováno mnoho pozornosti. První a zdá se, že poslední pokus alespoň orientačně zmapovat působení Žerotínů na Kolínsku učinil Josef Vávra roku 1888 ve svých Dějinách královského města Kolína. V této práci je však Žerotínům věnována jen okrajová pozornost, neboť kniha není věnována kolínskému panství, ale výhradně kolínské obci. Žerotínové jsou zde tak stručně vylíčení jako tyrani, kteří městu způsobili škodu a pozornost jednotlivým osobám už věnována není.

Nejtěžším krokem v této práci tak pro mne bylo vyhledání pramenů pojednávajících o tomto tématu. Domnívám se, že právě v tomto bodě by má práce mohla být impulsem k pátrání po nových pramenech, které by nám přiblížily tyto Žerotíny v širší míře a souvislostech.

6. Použitá literatura:

6.1. Prameny

- Národní archiv Praha, fond Stará manipulace, inv.č. 1624, signatura K 44/ 1-103, karton 1152 – 1157.
- Národní archiv Praha, fond Stará manipulace, inv.č.4176, signatura Z 22/ 1-138, karton 2595 – 2598.
- Národní archiv Praha, fond Stará manipulace, inv.č. 665, signatura C 215/ P1, karton 450.
- Národní archiv Praha, fond Stará manipulace, inv.č. 672, signatura C 215/ Z8, karton 523.
- Národní archiv Praha, fond Zemské desky větší.
- Státní okresní archiv, fond Městský archiv Kolín.

6.2. Edice

- Brandl, Vincenc (ed.): Spisy Karla st. ze Žerotína I-III. Brno 1870-72.
- Dvorský, František (ed.): Dopisy Karla st. ze Žerotína 1591-1610. Archiv český 27, Praha 1904.
- Dvorský, František (ed.): Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna I a II. Praha 1894-95.
- Dvorský, František (ed.): Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869.
- Hausenblasová, Jaroslava (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II z let 1580, 1584 a 1589. *Paginae historiae* 4, 1996, s. 39-149.
- Hrubý, František (ed.): Selské a panské inventáře v době předbělohorské. ČČH 33, 1927, s. 21-58 a 263-306.
- Král, Pavel (ed.): Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550-1650. České Budějovice 2002.
- Matějka, František (ed.): Moravské zemské desky II. (1480-1566). Kraj olomoucký. Praha 1953.

- Palacký, Fratišek (ed.): Paměti Pavla Korcky z Korkyně, znamenitého vůdce českého v XVI. století. ČČM 1829, s. 29-32 a ČČM 1830, s. 433-442.
- Paprocký z Hlohol, Bartoloměj: Zrcadlo slavného Markrabství moravského. Olomouc 1593.
- Petruš, Eduard (ed.): Bartoloměj Paprocký z Hlohol. O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu. Praha 1982.
- Placht, Otto (ed.): Odhad majetku českých stavů království českého z roku 1557. In: Věstník Královské české společnosti Nauk 1947. Praha 1950
- Polišínský, Josef (ed.): Bartoloměj Paprocký. Zrcadlo Čech a Moravy. Praha 1941.
- Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I. Praha 1878.
- Rezek, Antonín (ed.): Paměti Mikuláše Dačického z Heslova II. Praha 1880.
- Rohlík, Miroslav (ed.): Moravské zemské desky III. (1567-1641). Kraj Brněnský. Praha 1957.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I-VII. Praha 1880-1891.
- Vorel, Petr (ed.): Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550 – 1551. Pardubice 1997.

6.3. Literatura

- Artera, Antonio Ubieto: Dějiny Španělska. Praha 1995.
- Bous, František: Karel z Žerotína, bojovník proti islámu. Praha 1965.
- Bůžek, Václav: Ferdinand II. Tyrolský a česká šlechta. K otázce integračních procesů v české monarchii. ČČH 98, 2000, s. 231-291.
- Bůžek, Václav - Hrdlička, Josef - Král, Pavel - Vybíral, Zdeněk: Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku. Paseka, Praha - Litomyšl 2002.
- Bůžek, Václav - Král, Pavel: Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740). In: Opera historica 10, 2003.
- Fukala, Radek: Karel starší ze Žerotína. Ostrava 1996.
- Halada, Jan: Lexikon české šlechty (erby, fakta, sídla osobnosti a zajímavosti I-III. Praha 1992-94.

- Hitzel, Frédéric: Osmanská říše 15. -18. století. Praha 2005.
- Hrubý, František: Ladislav Velen z Žerotína. Praha 1930.
- Janáček, Josef: České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547. Kniha I – díl II. Praha 1984.
- Knoz, Tomáš: „...s pomocí boží dosti mírně se mám...“ Zdraví a nemoci Karla st. ze Žerotína. In: Acta Musei Moraviae, sci.soc. LXXXII, 1997, s. 183-199.
- Knoz, Tomáš: Dějiny Karla st. ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury. Brno 2001.
- Koldinská, Marie: Každodennost renesančního aristokrata. Praha-Litomyšl 2001.
- Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2002.
- Maťa, Petr: Svět české aristokracie (1500-1700). Praha 2004.
- Odložilík, Otakar: Karel starší ze Žerotína 1564-1636. Praha 1936.
- Ottův slovník naučný XXI. Praha 1904.
- Ottův slovník naučný XXV. Praha 1908.
- Ottův slovník naučný XXVII. Praha 1908.
- Pajer, Jiří a kol.: Strážnice. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002.
- Pánek, Jaroslav: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552. České Budějovice 2003.
- Renesance na Kolínsku. Společnost a kultura v letech 1530-1650. Praha 1999.
- Sborník z historie Židů na Kolínsku. Praha 1992.
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého I. Praha 1882.
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království českého II. Praha 1883.
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království českého XII. Praha 1900.
- Středočeský sborník historický 16. SOA Praha 1981.
- Štolba, Josef: Krypty v chrámu svatého Bartoloměje. Kolín 1935.
- Tůma, Josef: Kolínsko a Kouřimsko, Kolín 1915.
- Válka, Josef: Morava renesance, reformace a baroka. Díl 2. Brno 1996.
- Vávra, Josef: Dějiny královského města Kolína nad Labem. Kolín 1888.

- o Žerotínové a Židlochovice. Průvodce výstavou k 10. výročí objevení žerotínské hrobky v Židlochovicích. Vlastivědný kroužek Osvětové besedy v Židlochovicích 1966.